

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра адміністративного, фінансового та інформаційного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА (ПРОЕКТ)

на тему:

Фінансово-правові засади страхування

Студентки 2 курсу, 6 групи,
спеціальності 081 «Право»,
спеціалізації «Фінансове право»

Гончарук Вероніки
Богданівни

Науковий керівник
к.ю.н., доцент

Сударенко Олена Володимирівна

Гарант освітньої програми
к.ю.н., професор

Ніколаєва Людмила Вікторівна

Київ 2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВО-ПРАВОВИХ ЗАСАД СТРАХУВАННЯ.....	7
1.1. Суть страхування як інституту фінансового права.....	7
1.2. Генеза фінансово-правового регулювання страхування.....	15
1.3. Класифікація фінансових правовідносин у сфері страхування в Україні.....	22
1.4. Зарубіжний досвід фінансово-правового регулювання страхування.....	28
РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНЕ ОBOB'ЯЗКОВЕ СТРАХУВАННЯ ЯК ІНСТИТУТ ФІНАНСОВОГО ПРАВА ТА ЛАНКА ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	38
2.1. Правове регулювання загальнообов'язкового державного соціального страхування.....	38
2.2. Правові методи фінансової діяльності у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування.....	45
2.3. Правове регулювання фінансового контролю у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування.....	53
РОЗДІЛ 3. ОBOB'ЯЗКОВЕ СТРАХУВАННЯ ЯК ІНСТИТУТ ФІНАНСОВОГО ПРАВА ТА ЛАНКА ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	65
3.1. Обов'язкове страхування: поняття, види та правове регулювання.....	65
3.2. Особисте та майнове страхування як інститут фінансового права.....	69
3.3. Страхування відповідальності як інститут фінансового права.....	73
3.4. Проблеми правозастосовної діяльності у сфері обов'язкового страхування.....	78
ВИСНОВКИ.....	85

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	86
ДОДАТКИ.....	100

ВСТУП

Актуальність теми. Сфера діяльності страховиків у провідних державах сучасності виступає не тільки дієвим механізмом захисту фінансово-майнових інтересів як юридичних так і фізичних осіб після настання страхових випадків, але і є водночас досить вагомим середовищем покращення інвестиційних показників національної економіки, що регламентовано існуванням системи прав та зобов'язань страховиків тримати власні страхові резерви у дозволених державою видах активів. Разом з цим український страховий ринок залишається недостатньо гнучким та розвинутим, а тенденція постійних змін податкового законодавства, які завжди закінчуються збільшенням податкового навантаження на страховий сектор, загалом негативно впливають на розвиток та модернізацію страхового ринку, зокрема, та національної економіки загалом. Виходячи з цього актуалізація та дослідження питань правового регулювання оподаткування страховиків України з метою виокремлення ключових недоліків податкового законодавства та подальше конструювання шляхів їх усунення є досить важливим та актуальним завданням на сьогодні.

Україна, обравши курс інноваційного розвитку, потребує активізації інноваційно-інвестиційної діяльності на рівні всіх господарюючих суб'єктів. Цей процес супроводжується досить великою кількістю інвестиційних та фінансових ризиків, більшість з яких піддаються мінімізації методами страхування. Аналіз показників страхової діяльності свідчить про

швидкі темпи зростання страхового ринку в період незалежності, проте нині існують певні ускладнення, що зумовлені зниженням активності вітчизняного фінансового ринку. Однією з проблем такої ситуації є недостатній рівень державного регулювання, зокрема адміністративно-правового, а також непослідовність дій стосовно організації державного нагляду за страховою діяльністю.

Варто наголосити, що питання впливу фінансового права на страхову галузь останнім часом набуває важливого значення. Це пов'язано з тим, що страхування є міжгалузевим інститутом. Юридична наука розглядає страхування як надзвичайно широку сферу діяльності, у межах якої перетинаються різноманітні види суспільних відносин. Правове регулювання страхування багатьма галузями права, безпосередньо конституційним, адміністративним, трудовим, але в більшій мірі – цивільним та фінансовим правом. Норми фінансового права регулюють відносини, засновані на державно-владних приписах, та визначають систему й організацію страхування, його види, порядок обов'язкового страхування тощо. Виходячи з наведеної аргументації, тема нашого дослідження є досить актуальною та відповідає сучасним запитам як правової так і фінансової галузі.

Стан наукової розробки проблеми. Дослідження процесу становлення й еволюції фінансово-правових основ страхування та його впливу на розвиток страхового ринку в Україні отримав достатньо ґрунтовне висвітлення у наукових працях таких вітчизняних дослідників, як А. Василенко, О. Гаманкова, Г. Козоріз, Р. Островерха. Виявленню сучасних тенденцій і закономірностей розвитку страхування у розвинутих країнах світу в контексті

використання позитивного світового досвіду на національному рівні присвятили свої роботи зарубіжні вчені та фахівці-практики: М. Аверьянова, Т. Осіпова, Л. Чеснокова, С. Чудинов. Дослідженнями особливостей, проблем і перспектив удосконалення сучасної системи страхування займалися О. Задорожний, О. Пономарьова, К. Резніченко, О. Світлична.

Теоретичною базою дипломної роботи також стали наукові праці таких учених, як С. Б. Аббясова, М. М. Агарков, Б. П. Адамик, О. Ф. Андрійко, І. А. Безклубий, Ю. В. Ващенко, Л. К. Воронова, Д. О. Гетманцев, Е. Ю. Єрпильова, І. Б. Заверуха, Н. М. Ковалко, А. Т. Ковашлук, О. О. Костюченко, В. Л. Крапок, Т. А. Латковська, О. А. Музика-Стефанчук, В. П. Нагребельний, А. І. Некрасов, О. М. Олійник, О. П. Орлюк, О. В. Прилуцький, Л. А. Савченко, А. О. Селіванов, В. С. Симов'ян.

Попри значну кількість наукових напрацювань щодо проблем фінансово-правових засад страхування питання публічно-правового регулювання страхової діяльності в Україні в умовах європейської інтеграції комплексно не досліджувалися. Це і зумовило вибір теми дипломної роботи, її логіку та структуру.

Об'єктом дослідження є система страхування як одна з форм охорони майнових й особистих інтересів застрахованих, які сплачують внески до страхових організацій і дістають відшкодування втрат.

Предмет дослідження – фінансово-правові засади системи страхової діяльності.

Метою дипломної роботи є – здійснення комплексного аналізу ключових аспектів фінансово-правових засад страхування, розгляд основних інститутів фінансового права та ключових засад функціонування фінансової системи України.

Виходячи з актуальності теми, предмета і мети дослідження визначено **завдання роботи:**

– Розглянути теоретичні аспекти фінансово-правових засад страхування;

- Дослідити зарубіжний досвід фінансово-правового регулювання страхування;
- Проаналізувати загальнодержавне обов'язкове страхування як інститут фінансового права та ланку фінансової системи України;
- Визначити ключові механізми обов'язкового страхування як інститут фінансового права та ланки фінансової системи України;

Методи дослідження теми. При дослідженні особливостей фінансово-правових засад страхування було використано ряд методів, серед них як загальнонаукові так і спеціальні методи, зокрема: системний і структурний, за допомогою яких проаналізовано правові засади регулювання системи страхування; за допомогою логіко-семантичного методу та методу сходження від абстрактного до конкретного поглиблено понятійний апарат дослідження; порівняльно-правовий метод використовувався в аналізі зарубіжного та вітчизняного законодавства і наукових досліджень фінансово-правового регулювання страхової діяльності в різних країнах; формально-догматичний метод використовувався для доктринального тлумачення правових норм і термінів, принципів і засад страхової діяльності в Україні. Методи узагальнення та прогнозування застосовано у процесі формулювання висновків.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані в різних сферах діяльності, зокрема:

– у науково-дослідній сфері – сформульовані та викладені положення, узагальнення, висновки і рекомендації мають як загальнотеоретичне, так і прикладне значення для вироблення нових підходів до реформування системи страхування України відповідно до євроінтеграційних вимог. Крім того, вони можуть стати основою для подальших наукових розробок у галузі регулювання страхової діяльності і збагатити її новими дослідженнями.

– у науково-методичній роботі – узагальнення викладені в дослідженні можливо використати при викладанні дисциплін «Фінансова грамотність», «Основи банківського права» а також при підготовці навчальних посібників і

методичних рекомендацій, а також для підготовки лекційних, семінарських занять, написання статей та рефератів.

Структура роботи обумовлена метою дослідження і логікою наукового пошуку. Робота складається зі вступу, трьох розділів (одинадцяти підрозділів), висновків, списку використаних джерел (134 позиції). Обсяг основного тексту становить – 86 аркушів, загальний обсяг дослідження становить 101 аркуш.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВО-ПРАВОВИХ ЗАСАД СТРАХУВАННЯ

1.1. Суть страхування як інституту фінансового права

Першочерговим аспектом нашого дослідження виступає аналіз сутнісних характеристик страхування як вагової складової інституту фінансового права. Розвиток суспільства зумовлює необхідність більш повного соціального та економічного забезпечення безпеки особи. Важливим кроком для забезпечення створення безпечного простору для фізичних осіб, а також гарантованих соціально економічних передумов діяльності суб'єктів господарювання є перехід України на шлях ринкової економіки, який неможливий без існування всіх економіко-правових механізмів, що зумовлюють ефективність функціонування фінансово-кредитної системи країни. Україна знаходиться на стадії пошуку методів, адекватних новим умовам господарювання в економіці. Деякі інститути створені та плідно функціонують (наприклад, банківська система загалом), інші потребують реформування та вдосконалення.

З'ясування фінансово правової сутності страхування, його основної ідеї є особливо важливим питанням сьогодні – в період реформування економіки, зміни стереотипів мислення, розбудови в Україні нової правової держави [127, с. 160].

Страхування – широка, багатоаспектна правова, економічна та соціальна категорія. В наукових джерелах постійно зустрічається теза, що страхування важко піддається точному науковому осмисленню. Залишається вірною визначена раніше думка про те, що «до цього часу не вдалося досягти створення такого визначення, яке, з одного боку, не було б занадто вузьким і обіймало всі види страхування, з іншого, – не було б занадто широким і не зачіпало своєю сферою явищ сторонніх» [108, с. 35-36].

Вирішення питання щодо визначення сутності категорії страхування полягає у розкритті всіх ознак, що притаманне цьому багатоаспектному явищу.

В енциклопедичному словнику «Економіка і страхування» страхування визначається як:

1) економічна категорія, тобто як сукупність форм та методів формування цільових грошових фондів та їх використання для відшкодування збитків, завданих різноманітними небажаними подіями (страховими випадками), а також для надання допомоги громадянам та (чи) їх сім'ям внаслідок настання певних подій в їхньому житті (дожиття, травми, інвалідності).

2) форма забезпечення зобов'язань у господарському і цивільно-правовому обігу, що реалізується через систему фінансової компенсації на випадок настання несприятливих обставин в обмін на переважно регулярну сплату невеликих грошових сум (страхових премій), що формують страховий фонд, який включається уповноваженою на те особою (страховиком) у прибуткові акти. [128, с.146-148]

С. С. Осадець сформував своє особисте визначення поняття «страхування». На його думку, «страхування» –це економічні відносини, за яких страхувальник сплатою грошового внеску забезпечує собі чи третій особі у разі настання події, зумовленої договором або законом, суму виплати

страховиком, який утримує певний обсяг відповідальності і для її забезпечення поповнює та ефективно розміщує резерви, здійснює превентивні заходи щодо зменшення ризику, у разі необхідності перестраховує частину останнього [80, с. 22-23].

Категорія «страхування» розглядається науковцями з різних точок зору, зокрема, вчені-економісти визначають страхування як сукупність особливих грошових перерозподільних відносин, пов'язаних з подоланням наслідків стихійного лиха та надзвичайних подій [88, с. 68; 5, с. 16], чи як відшкодування дії випадку через взаємність, організовану згідно з законом статистики. В юридичній літературі страхування розглядається як один із видів підприємницької чи господарської діяльності [6, с. 90], у тому числі через об'єднання окремих страхувальників, як договір, або як спосіб захисту майнових інтересів громадян в умовах ринкової економіки, у тому числі шляхом відшкодування збитків [5, с. 416].

Визначення страхування як системи особливих фінансових відносин між його учасниками з приводу формування цільових страхових фондів, за рахунок грошових вкладів фізичних і юридичних осіб, що призначений для відшкодування можливих непередбачених та інших збитків підприємств та організацій або надання грошової допомоги громадянам, розкриває суть страхування як економічної категорії.

При характеристиці страхування лише як виду підприємницької діяльності невисвітленим залишається порядок акумуляції грошових фондів, зобов'язання кожного з учасників у разі настання страхової події і, нарешті, саме поняття страхової події [7, с. 49].

Аналіз багатьох дефініцій, що визначають страхування, дозволяє встановити, що різні автори вбачають у страхуванні спосіб, форму, метод, регулятор, сукупність економічних відносин і т. ін., тому піддаючи аналізу цю інституцію, треба усвідомлювати багатоаспектність та системність цього явища.

Основний зміст страхування можна розкрити за умови характеристики основних його аспектів, а саме фінансового, соціального та правового.

В науковій літературі значної уваги приділено характеристиці страхування як соціально-економічної категорії. Домінуючою серед різних наукових позицій зору є та, за якою страхування розглядається як система економічних відносин, яка включає сукупність форм та методів формування цільових фондів грошових коштів та їх використання при різноманітних непередбачених несприятливих явищах. Л. І. Рейтман зазначав, що страхування являє собою «...сукупність особливих замкнутих перерозподільних відносин поміж його учасників з приводу формування за рахунок грошових внесків цільового страхового фонду, призначеного для відшкодування можливого надзвичайного та іншого збитку підприємствам й організаціям або для надання грошової допомоги громадянам». Науковець вказував на те, що страхування є не лише фінансовою, а й кредитною категорією [96, с. 15-23]. Безсумнівно, замкненість та перерозподільність уявляються важливими рисами страхування, які доводять фінансову природу даних відносин. П. Д. Біленчук, узагальнюючи характеристику страхування, зазначає, що «страхування – це система особливих грошових відносин ...; вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій, визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів ...; форма організації централізованого страхового фонду за рахунок децентралізованих джерел» [12, с. 42].

Під економічним кутом зору страхування розглядають також вчені-економісти Ю. М. Журавльов та І. Г. Секерж. «Страхування – категорія економічна...», – зазначають вони, розкриваючи далі факультативні ознаки страхування. Подібні погляди зустрічаються і в українській фінансово-правовій літературі. «Страхування є системою особливих грошових відносин, що займають проміжну ланку між фінансовими і кредитними відносинами», – зазначено у знаному в Україні підручнику з фінансового права [36, с. 30].

В. С. Белих та І. В. Кривошеєв розуміють під страхуванням «...сукупність врегульованих нормами права ... економічних відносин щодо формування (акумуляції) та використання (перерозподілу) грошових коштів із спеціального грошового фонду (із відповідного бюджету – при обов’язковому державному страхуванні) з метою страхової охорони майнових інтересів фізичних та юридичних осіб через відшкодування збитку, нанесеного страхувальнику (застрахованій особі) настанням страхового випадку або іншої заздалегідь передбаченої події в житті громадян» [62].

Значна частина науковців визначають страхування як вид господарської діяльності. Ще в першій пол. XX ст. вчені-економісти намагалися уніфікувати визначення «страхування» як категорії економічної, і надавали своїм дефініціям деяких елементів, що притаманні страхуванню як одній з форм господарювання. Яскравим прикладом є визначення: «Страхування це така господарська організація, яка усуває негативні наслідки випадкових непередбачуваних подій для майна певної особи таким шляхом, що воно розподіляє їх на ряд випадків, яким загрожували однакові небезпеки, але в дійсності не наступили» [10, с. 18].

Особливу позицію в галузі страхування, займає професор В. В. Шахов. У своїх працях вчений послідовно дотримується точки зору, згідно з якою страхування є відмінною від фінансів, економічною категорією. На його думку, «...грошове господарство» держави складають фінанси, кредит та страхування. Страхування має принципові відмінності від фінансів та кредиту. «Внесення страхових правовідносин до фінансової системи держави є обмеженням сфери дії страхування», – вважає науковець [126, с. 7].

На підтвердження своєї позиції висуваються такі аргументи. «Якщо сутність фінансів пов’язана зі страховими відносинами в процесі створення та використання фондів грошових коштів, то до сутності страхування необхідно підходити під іншим кутом зору. Центральною ланкою у трактуванні сутності страхування, – зазначає В. В. Шахов, – є замкнена розкладка збитку поміж зацікавленими учасниками такої розкладки та обов’язкова прив’язка до

можливість настання страхового випадку... Використання коштів страхового фонду пов'язано з настанням та наслідками страхових випадків. Ця обставина абсолютно не характерна для фінансів». До того ж, як зазначає вчений, страхування може мати не лише грошову, але й натуральну форму і не потребує формування страхових фондів [126, с. 17]. Загальними рисами, що об'єднують страхування з фінансами та кредитом, є лише їх об'єктивний характер, а також єдність грошової форми вираження [126, с. 39].

Характеризуючи страхування як фінансово-правовий інститут, необхідно зазначити, що воно належить до складу фінансової системи України як окрема складова.

Страхування як фінансово-правовий інститут характеризується такими найважливішими ознаками, рисами та принципами:

1. Страхування являє собою фінансові економічні відносини, які є, по-перше, грошовими, по-друге, перерозподільчими, оскільки на їх основі відбувається вторинний розподіл національного доходу.

2. Майновою основою страхових відносин є формування цільових страхових фондів грошових коштів. Це страховий резерв фінансових чи матеріальних засобів, який має виключно цільове призначення: покриття непередбачуваних витрат; відшкодування збитків потерпілим від страхових подій; вирівнювання добробуту за умов кон'юнктурних коливань.

3. Розподіл збитків на багатьох зобов'язаних осіб є чи не найважливішою ознакою страхування, за допомогою якої забезпечується здійснення страхових виплат в належному розмірі. Розкладка збитків має замкнутий характер, тому резерви страхових фондів витрачаються виключно для компенсації майнових втрат його учасників. Страхування засноване на догмі, що кількість страхувальників, які попали у страховий випадок, є значно меншою, ніж загальна кількість учасників, що регулярно сплачують страхові внески до страхового фонду.

4. Залежність страхових виплат від настання страхового випадку. В рамках цієї ознаки виявляється ризиковий характер страхування. Страховий

ризик це ймовірність зазнати втрат очікуваної економічної (фінансової) користі або прямих збитків через появу непевної (випадкової) події, що стосується майнового інтересу членів суспільства.

5. Оскільки страховик зобов'язаний провести страхову виплату страхувальнику, зазвичай виділяють таку ознаку страхування, як зворотність мобілізованих до страхового фонду платежів. Кошти страхового фонду після об'єднання їх у страховий фонд підлягають (за виключенням відрахувань за послуги страхової компанії) виплаті учасникам фонду.

6. Існування страхування зумовлене настанням страхового ризику. Така ознака, як залежність від реалізації страхового ризику, на думку деяких авторів, є причиною того, що «страхові відносини мають вірогідний характер» [127, с. 161].

Вірогідний характер притаманний страховому ризику, а саме страхове правовідношення триває постійно протягом зазначеного у договорі страхування строку. Страховий ризик в системі державного обов'язкового страхування, на відміну від страхування добровільного, передбачений не договором, а законом.

Сутність будь-якого явища та предмета розкривається у його функціях. Е. А. Ровінський вважав, що страхуванню притаманні такі функції: основна функція – відшкодування збитку, що нанесений стихійними лихами та нещасними випадками, а також надання матеріальної допомоги постраждалим громадянам та їх сім'ям; функція охорони власності від руйнівної дії стихії й нещасних випадків; функція сприяння подальшому росту виробничих сил держави, розвитку всього народного господарства [98].

Автори підручника «Страхове право» В. С. Бєлих та І. В. Кривошеєв дають свою інтерпретацію функцій страхування. На їхню думку, економічний зміст страхування проявляється в сукупності таких функцій: а) акумулятивна функція, що передбачає збір грошових коштів у вигляді страхових внесків для формування спеціалізованого страхового фонду; б) компенсаційна (перерозподільна) функція, тобто відшкодування збитку та особисте майнове забезпечення громадян як плата за страховий ризик; в) охоронно-

попереджувальна функція – здійснюється у комплексі заходів, що спрямовані на забезпечення страхової охорони майна страхувальника або особистих майнових інтересів, а також на попередження страхового випадку та мінімізацію збитку.

Професор В. В. Шахов виділяє функції, які, на його думку, «...виражають економічну сутність страхування, вказують на суспільне призначення страхування як самостійної економічної категорії». Серед них визначаються такі функції: формування спеціалізованого страхового фонду грошових коштів; відшкодування збитку (компенсація) та особисте матеріальне забезпечення громадян; попередження та мінімізація збитку [126, с. 40].

Отже, страхуванню як фінансово-правовій категорії притаманні ті ж самі функції, що й фінансам, а саме розподільна та контрольна, але в певних, специфічних модифікаціях. Так, розподільча функція фінансів реалізується у страхових відносинах через такі елементи як попередження, відновлення та заощадження.

Попереджувальна (превентивна) функція страхування реалізується у можливості страхових компаній вкладати кошти в забезпечення безпечного середовища для страхувальників, щоб попередити настання страхового випадку та виплати певної, зумовленої договором грошової суми. Цю функцію ще інколи називають ризиковою, оскільки страхова виплата завжди пов'язана з настанням якої-небудь ризикової події, реалізацією страхового ризику.

Контрольна функція як основна функція фінансів притаманна й страхуванню. Вона проявляється у тому, що страхові платежі, що акумулюються у страховий фонд, мають цільовий характер, використовуються у визначених законодавством випадках і обмеженим колом суб'єктів. Ця функція проявляється одночасно з розподільчою і виступає однією з підстав здійснення фінансового страхового контролю та нагляду у сфері страхування.

Страхування виконує ощадну функцію, адже страхування використовується не лише як засіб забезпечення захисту не лише особистих та майнових втрат, але й самих грошових коштів, які вкладені у страхові фонди.

Але не можна цю функцію страхування розглядати лише в контексті накопичення коштів.

Дійсно, як вірно зазначає В. В. Шахов, акумуляція грошових коштів у страхуванні здійснюється не тільки з метою заощадження (накопичення), як це відбувається у випадках прийому вкладів, наприклад, кредитними установами. [126, с. 20]. Серед запропонованих концепцій наукових поглядів перевага віддається третій групі. Відповідно, страхування виконує ряд таких функцій: попереджувальну, відновлювальну, ощадну, інвестиційну, контрольну. В рамках будь-якої з них здійснюється обіг грошових коштів, розподіл (перерозподіл) грошової форми вартості, оскільки страхування – специфічна частина фінансів суспільства.

Страхування виконує важливі функції держави у сфері її фінансової діяльності, що зумовлює його фінансово-правову належність. Недооцінка ролі страхування у цій сфері може призвести до небажаних наслідків та втрати важливого інвестиційного інструменту, що широко застосовується в усьому світі вже протягом століть.

Таким чином, страхування як соціально-економічна та фінансова категорія – це сукупність економічних, фінансових, соціальних та правових відносин щодо формування цільових фондів грошових коштів, призначених для відшкодування збитків, завданих внаслідок виникнення певних страхових ризиків (природного, техногенного, соціального та іншого характеру), передбачених законом та (або) договором, шляхом перерозподілу суми збитків поміж учасників формування цих фондів. У фінансовій системі суспільства страхування виступає самостійною фінансовою категорією, а в системі фінансового права – самостійним правовим інститутом. З точки зору фінансового права, страхування це – сукупність фінансово-правових норм, що регулюють відносини із формування цільових фондів грошових коштів, призначених для відшкодування збитків, завданих внаслідок реалізації певних страхових ризиків (природного, техногенного соціального та іншого характеру), передбачених законом та (або) договором, шляхом розкладки суми

збитків поміж учасників формування цих фондів. Фінансово-правові норми, що встановлюють вимоги до платоспроможності страховика, напрями використання коштів страхових фондів, контролю (нагляду) за фінансовою діяльністю страховиків – формують відповідний фінансово-правовий інститут.

1.2. Генеза фінансово-правового регулювання страхування

В контексті нашого дослідження значний інтерес має аспект змісту та особливостей окремих етапів і стадій розвитку страхування, як фінансово-правового явища в історико-правовій ретроспективі. Традиції страхування, що втілені у нормативних актах, формувалися і накопичувалися тисячоліттями під впливом чинників економічного, правового, організаційного і соціального характеру.

Особливу роль у розвитку страхування відводять його історичному корінню, первинним формам і подальшим стадіям. Тому науковий інтерес становить виділення і дослідження етапів у розвитку страхових відносин, що необхідно робити, відштовхуючись від первинних стародавніх форм і простежуючи прогресуючі сучасні механізми ринкових відносин. Виділення етапів у розвитку страхування є методологічно обумовленим і зумовленим процесом. У той же час недостатнє окреслення меж окремих стадій, нестача літературних джерел, поверховість дослідження цього питання не дають можливості наполягати на чіткому закріпленні окремих етапів розвитку страхування [89, с. 23].

Кожен з виділених етапів розвитку страхування властивий певному рівню еволюції суспільства, має особливу історично-правову місію, закладаючи певні мотивації, удосконалюючи організаційні форми, запроваджуючи новий вид страхування.

Страхування має дуже давнє коріння. Угоди, в яких віддалено були видимі ознаки страхової операції, укладали в Шумері у 3-му тисячолітті до н. е. шляхом формування «спільних кас», що створювалися в цілях покриття збитків¹. Упродовж тривалого періоду часу багаторазове формування таких

фондів, за відсутності їх нормативної регламентації, дає можливість розглядати правила, що склалися, як звичаї [24, с. 17].

Ознаки страхових операцій виявлялися у сфері відносин, пов'язаних з наданням грошових позик торговцям для захисту їх майнових інтересів у разі втрати вантажу під час перевезень на далекі відстані, а також при видачі фінансових гарантій про компенсацію збитків.

Безпосередньо норми, в яких простежувалися окремі положення, спрямовані на забезпечення страхового захисту, виявлені в законах вавилонського царя Хаммурапі (1792-1750 роки до н. е.), які представляли переважно кодифікування звичаїв, що склалися [113, с. 52].

З погляду деяких зарубіжних учених (Шмолера, Монеса, Гогена), страхування в сучасному його розумінні виникло значно пізніше, в капіталістичному суспільстві, а в період «передісторії» існували лише схожі із страхуванням інститути. Але це хибна позиція. У цьому випадку потрібно погодитися із В.К. Райхером, на думку якого, помилково заперечувати наявність докапіталістичного страхування. Страхування існувало і у феодальному, і в рабовласницькому суспільстві, але по-своєму відображало ці відносини [94, с. 30].

Поява страхування пов'язана з певними, властивими тому періоду, труднощами виживання суб'єктивного та об'єктивного характеру. Усвідомлюючи можливість спільного несення ризиків, прагнучи їх обмежити, суспільство виробило спеціальну форму мінімізації ризиків шляхом формування спеціалізованих страхових фондів – кас страхової допомоги особам, що беруть участь у їх формуванні. При цьому було зазначено, що чим більша кількість осіб брала участь у формуванні страхових кас, тим суттєвіший їх захист, тим менше коштів витратить кожен учасник. Таким чином вже на першому етапі розвитку страхування був закладений фундамент взаємного страхування.

Особливість формування кас взаємодопомоги на першому етапі розвитку страхування полягала, по-перше, у відсутності механізму регулярного внесення

страхових внесків у формовані каси, і, по-друге, ці внески здійснювалися, як правило, у натуральних формах в цілях формування запасів продукції. Природно, страхування, здійснюване за рахунок мобілізації натуральних запасів, було істотно обмежене рамками їх однорідності. Тому у міру розвитку товарно-грошових відносин ця примітивна форма страхування поступилася місцем прогресивнішій, що відкрила ширші можливості для розвитку цього правового інституту, а саме – страхування за рахунок сформованих грошових фондів. Підсумовуючи розвиток страхових відносин на першому етапі, можна говорити про те, що вже на цьому рівні виявляються властиві страхуванню основні функції: а) формування спеціального страхового фонду як плати за несення ризиків; б) компенсаційна, спрямована на відшкодування збитку учасників сформованого страхового фонду [77, с. 16].

Другий етап становлення страхування – середньовічне страхування – припадає на X–XIV століття і розглядається як гільдійсько-цехове [90, с. 5]. У той період страхування було однією з функцій різних спілок, що об'єднували людей за родом їх занять або місцем проживання. Сільські громади, ремісничі цехи, купецькі гільдії, братерства організовували суспільне, а багато в чому і приватне життя людей, але головним їх завданням було забезпечення стабільності і безпеки.

Так, багато торгових гільдій утворилися з компаній купців, що відправлялися у далекі подорожі у торгових справах. Пересуватися караваном було набагато безпечніше, ніж поодинокі. Крім того, можна було в складчину найняти декілька охоронців, що один подорожній навряд чи міг собі дозволити.

Торгові гільдії, що створювалися в цілях організації сумісних торгових експедицій, характеризувалися наявністю ознак взаємного страхування членів гільдії і їх майна від різних посягань. На перших порах сторонами страхової операції ще не обмовлялися умови і розміри виплат при настанні страхового випадку. Поступово було введено регулярне внесення обумовлених розмірів платежів до страхових фондів, встановлено перелік страхових випадків [89, с. 34].

Цей етап пов'язаний з обмеженнями, введеними Римською католицькою церквою стосовно практики позичання грошей, якщо це суперечить принципам Святого Письма³. Прагнучи обійти формальну заборону, торговці-банкіри, які формально виступали страховиками, розробляли інші системи захисту від ризиків, які сприяли появі договорів страхування. Відсотки за позиками, заборонені церквою, були замінені «ціною ризику», що одержала згодом назву страхової премії (від лат. *premiūm* – винагорода). «Ціна ризику», як і страховий платіж у сучасних умовах, встановлювалася залежно від сукупності чинників. Наприклад, при морських перевезеннях вантажів «ціна ризику» встановлювалася залежно від типу корабля, вантажу, тривалості перевезення і сукупності інших умов.

Таким чином, можна говорити про те, що на цьому етапі були закладені передумови ведення актуарних розрахунків у страхуванні [7, с. 29]. Хоча роком народження техніки актуарних розрахунків вважається 1762 р., пов'язаний з роботами математика Р. Прайса і його попередників Додсона, Галлея, Бернуллі та Ейлера.

Третій етап розвитку страхування припадає на XIV–XVI ст.ст. і характеризується утворенням страхових організацій, ухваленням сукупності кодифікуючих актів, що містять комплекс норм, які регулюють здійснення морського страхування. Окрім цього, цей етап пов'язаний з появою полісів (1347 р.) як юридичної форми договору страхування [9, с. 135].

Традиційно будь-яка додаткова вимога до форми договору об'єктивно приводить до ускладнення та затягування процедури його укладення, і, як правило, пов'язана з додатковими витратами на оформлення. Але з введенням у практику страхування полісної форми посвідчення операції спостерігався позитивний ефект, оскільки подібне нововведення сприяло відміні раніше існуючої складної форми оформлення страхових угод.

Дуже своєрідними були умови, на яких укладалися в той період страхові операції. Так, розмір страхового відшкодування встановлювався залежно від розміру страхової премії, внесеної страхувальником, і при настанні страхового

випадку, незалежно від понесеного збитку, дорівнював двократному розміру страхового платежу. Подібні умови договору страхування суперечать діючому в сьогоденнісній реалії принципу відшкодування збитків у межах реально заподіяного збитку. (Суть цього принципу полягає в тому, що фінансове становище страхувальника за майновим страхуванням після відшкодування заподіяного збитку повинне бути таким, як і до настання страхового випадку) [23, с. 88].

У XIII ст. в Європі починає інтенсивно розвиватися морське і взаємне страхування. Спочатку предметом страхування виступали товари (cargo). Механізм морського страхування на початковому етапі базувався на підставі договору «бодмереї». Його ще називали морською позикою. Суть такого договору полягала в тому, що кредитор (страховик) видавав страхувальнику страхову суму, а згодом, при благополучному поверненні з експедиції, кредитор поверталася ця сума з додаванням премії за бодмерею. Але подібна практика укладення договорів бодмереї не могла існувати довго.

На цьому етапі почали утворюватися організації корпоративного типу, в основному товариства взаємного страхування. Метою утворення таких організацій не було отримання прибутку. Вони створювалися для страхування ризиків своїх учасників, виходячи з чого існувала тотожність між учасниками товариства і страховиком. Подібна організаційно-правова форма мала як свої переваги, так і недоліки, пов'язані із замкнутим колом учасників [21, с. 5].

Тому поступово страхові товариства втрачали замкнутий характер, виходячи за рамки товариств взаємного страхування шляхом залучення інших осіб. Таким чином, товариства взаємного страхування трансформувалися в проміжні форми. У цих організаціях поступово виявлялися ознаки, властиві сучасним господарським, в основному акціонерним товариствам.

Перший правовий документ, що закріплює положення морського страхування і відповідає традиціям класичного права – Морський кодекс, був прийнятий у 1250 р. Додатковий внесок у розширення правової бази судноплавства і морського страхування зроблений у 1435 р., коли були

опубліковані «Барселонські капітули», що закріплюють в багатьох статтях загальні і спеціальні норми страхової діяльності. Це був Міжнародний кодекс з мореплавання і страхування. Залишаючись у силі до кінця XVII ст., кодекс був перекладений італійською, французькою і німецькою мовами [19, с. 40].

Інтенсивний розвиток морського страхування можна пояснити не тільки підвищеними ризиками, властивими морським перевезенням, але і необхідністю забезпечення таких перевезень для економічного розвитку і торгової співпраці держав. Порти поступово ставали центрами торгівлі та економічного життя, привертаючи до себе увагу як джерело доходів для страховиків. Тому морське страхування за темпами розвитку тривалий період часу випереджало інші види страхування.

Четвертий етап розвитку страхування припадає на XVII-XIX ст.ст. і пов'язаний з розвитком підприємницької діяльності, що не могло не надати позитивного впливу на розвиток страхового бізнесу, появу нового виду страхування. Так, на початку XVII ст. у багатьох європейських країнах утворилися страхові компанії, які вже не обмежувалися рамками морського страхування, завдяки чому перелік видів страхування істотно розширився. З часом вони почали перетворюватися в комерційні професійні страхові структури, керуючись принципами підприємницької діяльності і діючи з метою отримання прибутку [96, с. 44].

Особливо інтенсивно страхування розвивалося на п'ятому етапі – у XX ст. На базі вже сформованих видів страхування розроблялися численні підвиди. І ця тенденція продовжує прогресувати в сучасних умовах.

Узагальнюючи огляд основних етапів розвитку страхування, можна зробити висновок, що останні формувалися під впливом багатовікового досвіду. Так, спочатку існувало дуже вузьке коло специфічних в основному морських ризиків, на випадок реалізації яких укладалися страхові угоди. На перших етапах страхові внески ще не носили регулярного характеру і здійснювалися найчастіше у натуральній формі. На пізніших етапах спектр страхових послуг розширювався за видами і підвидами, з'явилася полюсна

форма страхової операції, утворилися організації, що спеціалізувалися на наданні страхових послуг, виникло страхове посередництво, виділилися в окремі форми добровільне та обов'язкове страхування. Перелік пропонованих страхових продуктів поповнився нетрадиційними, швидше екзотичними видами страхування [78, с. 439].

Подальший розвиток світового ринку страхових послуг відбувається залежно від збалансованості сукупності чинників економічного, політичного, законодавчого, структурного, соціального характеру. Пріоритетні напрями діяльності страхових компаній, пов'язані з нарощуванням статутних капіталів, ефективністю здійснюваних інвестиційних проектів і диверсифікації грошових фондів, орієнтацією на укладення довгострокових договорів страхування і розширенням асортименту страхових послуг, комплексністю страхового захисту, що надається, співпрацею страховиків. Розвиток всіх форм і видів страхування особливо інтенсивно відбувався у XX ст. На основі сформованих форм страхування виникали численні види, підвиди і варіанти страхування, що і спостерігається на сьогодні (на жаль, більшою мірою за кордоном).

1.3. Класифікація фінансових правовідносин у сфері страхування в Україні

Наступним важливим завданням нашого дослідження є аналіз особливостей та класифікації фінансових правовідносин у сфері страхування в Україні. Перехід економіки нашої держави на ринкові засади господарювання сприяє активізації процесів страхування та розширення даної галузі. Відбуваються суттєві зміни в змісті правовідносин держави і організацій, які здійснюють страхування й управляють страховими фондами. На думку одних авторів, ці правовідносини за своєю суттю є фінансовими, інші вважають інакше. Серед останніх треба згадати М. В. Карасьову, яка вважає, що страхові відносини не можна вводити в предмет фінансового права, бо ці відносини перебувають за межами фінансових правовідносин [49, с. 51].

Такої ж думки дотримувався С. Д. Ципкін, який вважав, що відносини з обов'язкового страхування не є фінансово-правовими. Він відзначав, що

відносини, які мають місце при обов'язковому страхуванні, як і при добровільному, виникають на підставі цивільно-правової угоди. «Відмінність лише в тому, що обов'язкове страхування виникає незалежно від згоди сторін на підставі закону» [124, с. 32-33]. У той же час Т. В. Блащук, яка досліджує особисте страхування з позиції цивільного права, не відкидає існування фінансово-правового характеру страхових правовідносин [13, с. 30]. Ю. О. Крохіна, у свою чергу, вносить страхові відносини до предмета фінансового права [57, с. 27].

У літературі ми натрапляємо на погляд, у якому фінансове право характеризується як галузь права, що має застосування майже в усіх сферах суспільного життя. На думку Є. Борзіло, у державі будь-яка діяльність оподатковується. Таким чином, чим би не займався господарюючий суб'єкт, ця діяльність пов'язана з податковим правом, а отже – і з фінансовим [16].

Розв'язати цю полеміку вдається можливим за умови аналізу самих фінансових правовідносин або відносин, що врегульовуються нормами фінансового права.

Фінансовим правовідносинам, як і будь-яким іншим правовідносинам, властиві істотні ознаки: а) вони виникають на основі норм права; б) характеризуються наявністю у сторін суб'єктивних юридичних прав та обов'язків; в) являють собою суспільний зв'язок конкретних осіб; г) здійснення суб'єктивних прав та юридичних обов'язків забезпечується можливістю державного примусу. При тлумаченні поняття фінансових правовідносин О. О. Дмитрик вважає найбільш доречним співвіднести ознаки правовідносин взагалі і фінансових правовідносин як їх виду зокрема [35, с. 14].

Фінансовим правовідносинам притаманні такі риси: а) вони виникають та функціонують у процесі планової мобілізації, розподілі та використанні державних і місцевих грошових фондів; б) вони являють собою різновид майнових відносин, що мають публічний характер; в) держава та місцеві органи виступають обов'язковим суб'єктом цих правовідносин; г) фінансові правовідносини за своєю суттю є владними, тобто побудовані за схемою «наказ

– виконання». Тут накази виходять від держави або місцевих органів, а виконують їх різноманітні суб'єкти: фізичні особи, організації, державні органи тощо.

Страховання, у свою чергу, розглядається як самостійна фінансово-економічна категорія. Це система економічних відносин, що включає сукупність форм та методів формування цільових фондів коштів та їх використання для відшкодування збитків при різноманітних непередбачених несприятливих явищах, а також для надання допомоги громадянам у випадку настання певних подій у їхньому житті [14, с. 7].

У дефініції певної категорії, як правило, важко відобразити всі суттєві сторони явища або предмета, що аналізується. Тому в правовій літературі виділяють такі специфічні ознаки (рисни) страхування: а) не постійний, а вірогідний характер – в основі грошових перерозподільних відносин у страхуванні лежить ризик як імовірність і можливість настання страхового випадку, який здатний заподіяти матеріальну шкоду; б) зворотність мобілізованих у страховий фонд коштів – оскільки останні після того, як будуть об'єднані в указаний фонд підлягають (за винятком витрат за послуги страхової компанії) виплаті самим же страхувальникам; в) чітко окреслений (замкнутий) характер – грошові перерозподільні відносини, пов'язані з розкладкою суми збитків тільки на учасників страхування, при цьому перерозподіл збитків відбувається як поміж територіальними одиницями, так і в часі; г) цільове використання створеного фонду – полягає в тому, що витрата страхових ресурсів здійснюється виключно в чітко визначених випадках, установлених договором страхування. Страхуванню, як одній із самостійних ланок фінансової системи, властиві всі основні функції категорії фінансів, хоча і в певних специфічних виявах.

Серед даних функцій Ю. Макарова виділяє запобіжну, відновлювальну, ощадну та контрольну [68]. Контрольна функція як основна функція фінансів притаманна й страхуванню. Вона виявляється в тому, що страхові платежі акумулюються в страховому фонді для чітко визначених цілей,

використовуються у визначених випадках і чітко окресленим колом суб'єктів. Ця функція виявляється одночасно з розподільною функцією та є однією з підстав здійснення фінансового страхового контролю (нагляду) в галузі страхування.

Запобіжна функція страхування полягає в тому, що страхові компанії мають право використовувати вільні кошти страхувальників на проведення широкої системи профілактичних заходів, спрямованих на запобігання настанню можливих збитків страховиків.

Відновлювальна функція страхування полягає в тому, що в разі настання страхового випадку та виплати певної обумовленої договором грошової суми відбувається повне або часткове погашення (відновлення) втрат, що були понесені юридичними та фізичними особами.

Страхування виконує ощадну функцію. Це відбувається в той момент, коли воно використовується як засіб забезпечення захисту не лише особистих та майнових втрат, але й самих грошових коштів, котрі вкладені як страхові платежі. Але не можна дану функцію страхування розглядати лише в контексті заощадження. Дійсно, як правильно зазначає В. В. Шахов, акумуляція грошових коштів у страхуванні відбувається не тільки з метою заощадження, як це відбувається у випадках прийому вкладів, наприклад, кредитними установами.

Страхування має ощадно-ризиковий початок. Через дану функцію вирішується проблема інвестицій тимчасово вільних коштів у банківські та інші комерційні структури, вклади грошових коштів у нерухомість, придбання цінних паперів тощо [14, с. 20]. П. С. Пацурківський дотримується такої ж думки, що й В. В. Шахов, і вважає, що суспільна сутність та призначення страхування як фінансово-правового інституту виявляється саме в цих функціях [84, с. 231].

Якщо ми поглянемо на функції страхування, запропоновані Шаховим, то відзначимо, що ці функції притаманні також і фінансам. Наприклад, відшкодування збитків (відновлювальна, компенсаційна, захисна функція) та

запобігання втратам (превентивна функція) є проявом розподільної функції фінансів.

До цього треба додати те, на чому не наголошувалося, що ці відносини мають спочатку публічний характер, а вже потім – цивільно-правовий. У теорії фінансового права підкреслювалося, що поруч з ознаками підпорядкованості, фінансові правовідносини завжди відзначалися майновим характером. Унаслідок чого у фінансово-правовій літературі постійно вказується на те, що фінансові правовідносини мають владно-майновий характер [17, с. 137]. Подібний характер притаманний і відносинам страхування, що виникають на підставі норм фінансового права.

Отже, наявність специфічних рис та функцій, властивих страхуванню, підтверджує те, що страхування – особливий правовий інститут, норми якого регулюють однорідне коло фінансових відносин.

Страхування передбачає рух коштів як у рамках окремого страховика, так і в рамках централізованих і децентралізованих державних грошових фондів, що також дає змогу говорити про фінансово-правовий характер страхових правовідносин [16, с. 31].

Страхові фінансові правовідносини виникають при формуванні, розподілі та використанні централізованих цільових грошових фондів і резервів, наданні фінансової допомоги на зворотній основі для реалізації інвестиційних проектів, оплати податків і здійснення інших платежів у бюджет, при формуванні державних соціальних фондів пенсійного, соціального та медичного страхування, наданні податкових пільг, застосуванні штрафних санкцій, фінансуванні з бюджету, перестрахованні. Професор Н. І. Хімічева доповнює перелік груп фінансово-правових відносин у галузі страхування. Вона класифікує ці відносини залежно від суб'єктів, що беруть участь у них, на такі види:

- відносини між урядом і центральним органом виконавчої влади по нагляду за страховою діяльністю з приводу затвердження основних положень діяльності останнього;

- відносини між Міністерством фінансів і організаціями-страховиками з приводу надання ліцензій, установлення правил формування та розміщення страхових резервів, показників та форм звітності страхових організацій тощо;
- відносини Антимонопольного комітету і організацій-страховиків із приводу запобігання, обмеження та припинення монопольної діяльності та недоброякісної конкуренції на страховому ринку;
- відносини по обов'язковому державному страхуванню, в яких держава виступає не лише обов'язковим суб'єктом фінансово-правових відносин, але і як страховик майнових та особистих інтересів окремих категорій громадян;
- відносини між центральними органами виконавчої влади і організаціями-страховиками з приводу здійснення контрольних функцій за страховою діяльністю [123, с. 500].

Кожна з перерахованих груп відносин має свої особливості та сферу застосування. Але всі вони мають двосторонній характер і їхньою матеріальною основою є рух грошових коштів.

Норми фінансового права визначають систему й організацію страхування в усіх проявах вищезазначених відносин. Відповідно можна стверджувати, що ці відносини мають владно-імперативний характер. Сам процес прийняття нормативно-правових актів, тобто встановлення норм та правил діяльності суб'єктів страхування, регламентується фінансовим правом як публічною галуззю права без урахування підходу, позиції іншої сторони. Іншими словами, фінансове право є такою галуззю права, норми якої встановлюють публічний характер регулювання відносин, при цьому інша сторона цих відносин повинна чітко виконувати ці норми. У процесі виконання нормативних правил з обов'язкового особистого страхування держава в особливому порядку без укладання договорів страхування нормами фінансового права встановлює коло суб'єктів, застрахованих за цим видом страхування. Якщо проаналізувати обов'язкове страхування цивільної відповідальності, то можна зробити висновок, що держава в односторонньому порядку визначає об'єкти страхування, що у свою чергу є об'єктом фінансового правовідношення [19].

Узагальнюючи викладений вище матеріал, можна констатувати таке: нормами фінансового права охоплюються групи відносин по правовому закріпленню інституту страхування з визначенням понятійного апарату, видів та умов страхування й формуванню страхового фонду; обліку та звітності у страховій діяльності, оподаткуванню та фінансовому контролю за страховою діяльністю й використанню невикористаних коштів, що залучаються у формі вкладів та страхових премій.

1.4. Зарубіжний досвід фінансово-правового регулювання страхування

Запозичення зарубіжного досвіду щодо організації та проведення діяльності в сфері страхування повинно стати ефективним засобом з вирішення проблем даного інституту, що існують на сучасному етапі його розвитку, вдосконалення та реформування. При цьому, як слушно було підмічено, сліпе запозичення зарубіжного досвіду дає недостатній ефект, створює часом законодавчі суперечності, призводить до виникнення прогалин у регулюванні того чи іншого виду правовідносин, істотно знижує рівень ефективності державного управління в цілому. Як показує практика, враховуючи це застереження, важливим і необхідним, поряд із запозиченням зарубіжного досвіду, є врахування національних традицій та тенденцій [38, с. 215].

До засобів адміністративно-правового регулювання страхування, в тому числі й у сфері інноваційно-інвестиційної діяльності, належать система правових норм і державних органів, що забезпечують їх реалізацію. Так, завдяки адміністративно-правовим регуляторам, уповноважені державні органи в імперативному порядку регламентують формування резервних фондів страхових організацій, тим самим забезпечуючи фінансову стійкість не лише окремих страхових організацій, але і всієї системи страхування, що є однією з головних складових фінансової системи. В такий спосіб вирішуються як публічні завдання фінансової стабільності в державі, так і приватні – правовий захист інтересів страхувальників, тобто забезпечується захист приватних

інтересів. Адже ініціюючи порядок здійснення страхової діяльності, в тому числі й у досліджуваній сфері, держава завдяки адміністративно-правовому регулятивному впливу на процеси розміщення страхових резервних фондів страхової організації узгоджує інтереси страховиків, населення та держави, тобто досягає цілей публічного характеру [40, с. 220].

Складність діяльності страхових організацій, яка, насамперед, виникає в процесі оцінки страхових ризиків, групування ризиків за однорідними ознаками, управління прийнятими ризиками тощо вимагає проведення ліцензування та адміністративно-правового регулювання допуску цих організацій до здійснення їхньої діяльності на ринку страхових послуг. Адміністративно-правові норми, якими регулюються дані процедури, досить жорсткі у більшості країнах, особливо у Франції та Німеччині [33, с. 91]. Разом з ліцензуванням, нормами адміністративного права регулюються відносини, які безпосередньо виникають у зв'язку з практичною реалізацією органами страхового нагляду своїх повноважень, а саме: ведення єдиного державного реєстру страховиків (перестраховиків), реєстру об'єднань суб'єктів страхової справи; видача, у випадках передбачених законодавством, дозволів на збільшення розмірів статутних капіталів страхових компаній за рахунок засобів іноземних інвесторів; на укладення угод за участю іноземних інвесторів по відчуженню акцій компаній, а також на відкриття філіалів іноземними страховими компаніями та ін.

Також досить важливим напрямом законодавчої діяльності у сфері страхування інноваційно-інвестиційної діяльності є регламентація адміністративно-правових вимог до змісту договорів страхування інвестиційних ризиків, а також до регулювання відносин, що виникають у зв'язку з укладенням та реалізацією цих договорів, адже головною ціллю такого правового регулювання є захист прав та інтересів страхувальників (інвесторів).

Слід зазначити, що незважаючи на однотипність кінцевих цілей адміністративно-правового регулювання страхування, в тому числі й у досліджуваній сфері, державні органи різних країн, регламентуючи порядок

здійснення страхової діяльності, керуються різними підходами, що зумовлене специфікою економічних факторів та інституційними традиціями кожної країни.

З метою ґрунтовного дослідження питань адміністративно-правового регулювання за страховою діяльністю необхідним вбачається розгляд міжнародного досвіду розвинених країн з різними підходами до організації та здійснення страхового нагляду, а саме: країн Європейського Союзу (Франції, Німеччини, Великобританії), США, Японії [125, с. 85].

Кожна країна Європейського Союзу (далі – ЄС) має свою власну систему адміністративно-правового регулювання, проте існує їх координація на основі Директив ЄС, що були прийняті з метою ліквідації бар'єрів при здійсненні страхової діяльності між країнами ЄС і наданні можливості страхувальникам з інших країн-учасниць ЄС функціонувати на міжнародних страхових ринках на таких же умовах, що і в своїй країні. Існує ряд Директив, що встановлюють обов'язкові стандарти, які повинні вводитись і в національне законодавство.

Для забезпечення фінансової стійкості і платоспроможності страховиків в більшості країнах ЄС запроваджено контроль річних звітів по проведених страхових операціях, відомостей про платоспроможність. З метою забезпечення надійності страховиків встановлюються резерв платоспроможності та технічні резерви, мінімальні рівні яких визначаються в рамках ЄС.

Крім того, в Директивах ЄС є норми, які стосуються ліцензування страхової діяльності, наданні бухгалтерської звітності страховиками тощо.

Особлива увага в Директивах ЄС приділяється організації страхового нагляду. Встановленими вимогами до національних органів нагляду за страховою діяльністю є: здійснення нагляду за фінансовою діяльністю страхових компаній, зокрема за платоспроможністю і розміщенням активів страховиків; розробка надійних адміністративних процедур контролю діяльності страховиків, а також механізмів внутрішнього контролю, які відповідають типу страхової компанії [48, с. 59].

В цілому в країнах ЄС домінує ліберальна система адміністративно-правового регулювання страхової діяльності, що передбачає застосування до страхового бізнесу стандартів мінімального втручання та захисту учасників страхових відносин [132, с. 72].

Однією з перших в Європі сформувалась німецька система адміністративно-правового регулювання у сфері страхування, в основу якої покладена система матеріального нагляду, яка незалежно від введення в дію координаційних Директив ЄС діє і нині. Не дивлячись на федеративний державний устрій, система страхового нагляду строго централізована, а публічно-правове регулювання діяльності органів німецької системи страхового нагляду майже повністю здійснюється на федеральному рівні [70, с. 60-61].

На основі прийнятого у 2002 р. Закону «Про формування інтегрованої системи фінансового нагляду» у Німеччині був створений єдиний державний регулятор фінансового ринку [100].

Три федеральні органи об'єднали у Федеральну службу по регулюванню фінансових ринків (BaFin), яка складається з трьох департаментів та здійснює контроль і нагляд за кредитними організаціями, страховими компаніями та ринком цінних паперів. BaFin, у свою чергу, підлягає контролю з боку Міністерства фінансів Німеччини.

Слід зазначити, що німецька система страхового нагляду розвивається в рамках континентального права і вважається самою жорсткою, що виражається у повноваженнях, якими наділена Федеральна служба по регулюванню фінансових ринків. До повноважень адміністративно-правового характеру слід віднести такі, що стосуються: зниження страхових внесків, зміни умов страхування чи умов договору, відкликання ліцензії, оголошення банкрутства, вирішення питання про примусове зовнішнє регулювання страховою компанією. Важливим є те, що кожен новий вид страхування повинен пройти процедуру ліцензування та відповідати всім законодавчо встановленим вимогам. Жорсткість адміністративно-правового регулювання страхування, в

тому числі й у сфері інноваційно-інвестиційної діяльності, забезпечує дотримання страховими організаціями взятих на себе зобов'язань, а також розвиток страхового ринку та фінансового ринку Німеччини в цілому.

Прикладом подібного об'єднання контролюючих органів і створення на їх базі єдиних органів регулювання і нагляду можна назвати Канаду, Австралію та Японію. В Японії також проводиться більш жорсткий порівняно з іншими країнами державний контроль за встановленням страхових тарифів, діє складний порядок отримання ліцензії. В цій країні вимагається представлення для затвердження загальних правил страхування, на відміну від країн ЄС, де не вимагається ні затвердження, ні представлення таких умов, за виключенням обов'язкового страхування. Японія поряд з країнами ЄС та США відноситься до світових лідерів у сфері страхування, але при цьому є найбільш закритою для участі іноземних страховиків.

Страхове законодавство Франції представлене Страховим кодексом 1974 р., в який вміщено кодифіковані діючі правові норми, якими регулюється страхова діяльність, що розділені на три частини. Перша з яких містить норми законів, друга – постанови уряду, третя – приписи інших адміністративних органів [3].

Для Франції характерною є висока інтеграція державного, адміністративно-правового регулювання та саморегулювання страхової діяльності.

Органом, що здійснює страховий нагляд в цій країні, є Комісія по контролю за страхуванням, яка здійснює перевірку бухгалтерської звітності прямих страховиків, контролює порядок формування технічних резервів, аналізує їх платоспроможність. Контроль за діяльністю перестраховувальників здійснює Комісія по діяльності перестраховувальних компаній. Комісії підконтрольні Міністерству економіки та фінансів Франції, до компетенції якого належать: аналіз умов договорів страхування, регламентація процедури розгляду матеріалів про можливість видачі ліцензій і видача ліцензій,

регламентація діяльності страхових брокерів, допуск на національний ринок іноземних суб'єктів страхової справи та ін. [71, с. 62].

У Великобританії система регулювання страхової діяльності поєднує в собі риси ліберального нагляду і жорстких вимог. Страхова діяльність підлягає ліцензуванню, хоча контроль з боку державних органів здійснюється переважно за фінансовим станом страховиків. З іншого боку, існують високі кваліфікаційні вимоги до керівників страхових організацій, що включають їхній професіоналізм, компетенцію і ділову репутацію.

Британська система регулювання встановлює правила, згідно яких отримати страхові відшкодування може тільки страхувальник, а не вигодонабувач. Для цієї країни специфічним є те, що наявність страхового інтересу не виступає необхідною умовою при укладенні договору майнового страхування. Інтерес страхувальника може бути взагалі відсутнім протягом всієї дії страхового покриття.

У Великобританії порівняно довгий час (з 1998 р.) функціонував єдиний регулятор – Управління з фінансових послуг, яке здійснювало адміністративно-правове регулювання як страхового ринку, так і інших секторів фінансового ринку. Це стало прикладом якісно нового підходу регулювання фінансового ринку для країн з ринковою економікою. Адже перевагами такого мегарегулювання стало відокремлення державного регулювання від органів нагляду, а також створення єдиного консолідованого наглядового органу на фінансовому ринку [27, с. 87-88]. Досвід Великобританії поклав початок широкомасштабним реформам систем нагляду на фінансових ринках світу, зокрема у провідних країнах ЄС, Японії, Австралії, Канаді та ін. Саме Британська система державного регулювання ринків фінансових послуг була прийнята за основу при розробці уніфікованої системи на рівні ЄС.

Проте у 2012 р. у Великобританії розпочався процес розподілу єдиного консолідованого регулятора фінансового ринку, який призвів до створення у 2013 р. двох незалежних структур:

FCA (Financial Conduct Authority), що регулює проведення фінансових операцій, і PRA (Prudential Regulation Authority) – контролює капіталізацію [75]. Ці факти ставлять під сумнів саму ідею запровадження мегарегулювання, впровадження якого планує і Україна.

У США діє децентралізована модель адміністративно-правового регулювання страхової діяльності, тобто в цій країні практично відсутнє регулювання на федеральному рівні, адже історично контрольну і регулюючу функцію у сфері страхування виконують штати, повноваження яких встановлені Законом Мак-Каррана-Фергюсона 1945 р. В кожному штаті діють власне страхове законодавство та система регулювання, а роль спостерігача закріплена за Конгресом США [51, с. 141]. Виняток становлять лише деякі види страхування, такі як ядерне, від паводків, неврожаю, проти злочинів, що регулюються федеральними органами.

Специфічною особливістю розвитку ринку страхових послуг в США є використання відокремленого нагляду за різними секторами національного фінансового ринку, а страхові організації при цьому наділені досить широкими повноваженнями та можуть самостійно розробляти власну страхову політику, визначати розміри платежів, практику їх відрахування та відшкодування збитків [34, с. 91; 27, с. 89].

У США важлива роль на федеральному рівні відводиться Національній асоціації страхових комісарів – координатору регулюючої діяльності, що фактично виконує роль надштатного органу, діяльність якого спрямована на захист страхувальників і надання допомоги органам страхового нагляду. Асоціація бере участь у розробці модельного законодавства у сфері страхування, розробляє єдині стандарти регулювання й типові закони, які після прийняття на національних зборах, інкорпоровуються в законодавство штатів, як правило, у дворічний термін.

Представництво на міжнародному рівні здійснює Федеральне відомство з питань страхування, створене при Міністерстві фінансів США у 2010 р. згідно закону Дода-Френка. Федеральне відомство наділене повноваженнями вступати

у міжнародні угоди зі страхування та вносити корективи у діяльність органів нагляду окремих штатів, якщо ті не відповідають умовам прийнятої угоди [27, с. 90; 51, с. 141].

Світові тенденції по створенню єдиного консолідованого органу, що здійснює нагляд за фінансовим ринком, торкнулися і США. Ще у 2009 р. у Конгресі було винесено законопроект, в якому запропоновано створити єдиний регулятор фінансового сектора США [114]. Цей законопроект так і не був прийнятим, а суперечки навколо нього відбуваються і нині.

Адміністративно-правове регулювання страхування, в тому числі й у сфері інноваційно-інвестиційної діяльності, є невід'ємним елементом взаємовідносин уряду зі страховими організаціями. Важливим при цьому є оптимальне поєднання регулювання і дерегулювання страхової діяльності, впровадження ліберальної системи адміністративно-правового регулювання страхування, що забезпечить зменшення тиску держави на страхові організації, збалансованість інтересів суб'єктів страхових відносин і регулюючих їх органів, а також сталий розвиток страхового ринку та економіки в цілому.

Розглянувши різні підходи до адміністративно-правового регулювання страхової діяльності у провідних країнах світу, можна виділити три основні моделі регулювання страхового ринку:

1) перша модель – традиційна, що передбачає здійснення регулювання та нагляду за різними складовими страхового ринку окремими уповноваженими органами; 2) друга модель – дуалістична, коли страховий нагляд здійснюється одним органом, а регулювання комерційних операцій на страховому ринку – іншим уповноваженим органом; 3) модель мегарегулятора – функціонування єдиного консолідованого регулятора фінансового ринку.

Варто зазначити, що найрозповсюдженішою у провідних країнах світу є модель мегарегулятора фінансового ринку, який здійснює нагляд за страховим ринком, банківськими установами та ринком цінних паперів. Концептуальні підходи до створення єдиного консолідованого регулятора визначені і в Україні, проте, перш ніж запровадити таку систему регулювання вітчизняного

фінансового ринку, необхідно врахувати досвід Великобританії, де система мегарегулятора себе не виправдала.

Отже, на сьогодні, задля збільшення ефективності національного ринку страхових послуг необхідним є вдосконалення механізму його державного регулювання; приведення до світових стандартів законодавства, що регулює страхову діяльність; впровадження новітніх технологій із страхування та нових стандартів якості обслуговування в цій сфері. У зв'язку із виникненням нових видів ризиків необхідним є збільшення видів послуг із страхування. Виконання вищенаведеного безумовно сприятиме підвищенню ефективності національного ринку страхових послуг зокрема й на рівні національної економіки взагалі.

На наш погляд, система державного регулювання страхової діяльності, що існує в Україні, за ступенем впливу на розвиток ринку та за методами, що при цьому застосовуються, займає проміжне положення між німецькою та французькою. На кожний конкретний вид страхування страхова компанія повинна отримати ліцензію. Законодавчі та нормативні акти встановлюють чіткі вимоги до платоспроможності страховиків (розміру Статутного капіталу, кількості, порядку формування, нормам відрахування та порядку розміщення страхових та вільних резервів тощо). Разом з тим держава гарантує захист інтересів страхових компаній, а також забезпечує умови вільної конкуренції в здійсненні страхової діяльності.

Також, не дозволяється (за винятком страхування життя та обов'язкових видів страхування) будь-яке централізоване регулювання розмірів страхових тарифів, страхових сум, страхових виплат та інших умов договорів страхування, якщо вони не суперечать законодавству України.

В цілому, для наших умов має інтерес в системі страхування розвинених країн, національна система координації і функціонування страхових організацій при провідній ролі держави у розробці програм і стратегії розвитку страхування, у практиці страхування і розвитку кооперативних страхових організацій, в тому числі і товариств взаємного страхування, які успішно

конкурують на страховому ринку багатьох держав з традиційними страховими компаніями інших форм. В більш широкому розумінні перед Україною постає питання розвитку страхового захисту, як окремого напрямку державного регулювання, розвитку бізнесу і підприємництва в різних галузях економіки.

Узагальнення зарубіжного досвіду щодо методів організації та державного регулювання ринку страхових послуг надає можливість виявити, що досягнення його збалансованого функціонування можливе як за умов державно регламентованого страхового бізнесу, зокрема в більшості країн ЄС, так і за умов переважного саморегулювання страхового сектора економіки, зокрема в США.

Інтеграція України у сучасний європейський економічний та правовий простір передбачає адаптацію та гармонізацію національного законодавства з нормами й стандартами правової системи Європейського Союзу, що потребує формування розвиненого ринку страхування, сприяння економічній діяльності всіх ринкових суб'єктів, розширення правової бази, застосування регулюючих методів впливу держави на страховий ринок, що відповідають європейським стандартам. Вирішення цих проблем забезпечить прискорення процесу переходу національної економіки у ринкову, розвиток світової економіки та міжнародних відносин.

РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНЕ ОBOB'ЯЗКОВЕ СТРАХУВАННЯ ЯК ІНСТИТУТ ФІНАНСОВОГО ПРАВА ТА ЛАНКА ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

2.1. Правове регулювання загальнообов'язкового державного соціального страхування

Особливим аспектом на якому варто наголосити в ході розгляду фінансово-правових засад страхування є визначення правового регулювання загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Як ми вже визначили – страхування є одним з видів цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків) і доходів від розміщення коштів цих фондів. Об'єктом соціального страхування є майнові інтереси громадян, пов'язані з компенсацією втрати трудового доходу або оплатою видатків, які раптово виникли внаслідок настання соціальних ризиків. Соціальне страхування поширюється на економічно активне населення, тобто на осіб, які мають трудові доходи, на які нараховуються страхові внески. Оскільки соціальне страхування виступає

одним з компенсаторних механізмів, то імовірність настання ризику передбачається заздалегідь. Громадянин стає застрахованим і потрапляє під захист страхової системи ще до виникнення страхового випадку, що дає можливість не лише підготуватися до несприятливих подій, а й попередити більшість з них [74, с. 145].

Державний характер соціального страхування зовсім не означає, що бюджетне фінансування має бути основним джерелом витрат на соціальне забезпечення, це може означати лише обов'язковість цього механізму: обов'язковість сплати страхових внесків, обов'язковість застосування підстав, умов соціального забезпечення і юридичної відповідальності. Державне страхування гарантує необхідний рівень життя, його джерелом є, передусім, обов'язкові внески працівників та працедавців. У правовому контексті це – система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту (включає матеріальне забезпечення громадян у визначених законом випадках).

Практичні механізми попередження та мінімізації соціальних ризиків знайшли відповідне місце у системі соціального страхування, яке має свої особливості в розумінні соціального ризику. Соціальний ризик у сфері соціального страхування визначається як можливі наслідки невірного та диференційованого потрапляння людей в умови, які чинять негативний вплив на їхнє життя або життєві можливості [8, с. 58].

Організаційно-адміністративне забезпечення функції соціального страхування (за винятком медичного) в Україні здійснюють відповідні фонди, функціонування яких зумовлено єдиним страховим принципом і передбачає соціальну допомогу громадянам, які з певних причин опинились у скрутних життєвих умовах унаслідок втрати заробітку. В якості базових принципів соціального страхування виступають: обов'язковість, чітка залежність між участю у фінансуванні системи та розміром пенсій і допомог, забезпечення рівня виплат, зіставного з доходом застрахованої особи протягом трудового життя; відособленість засобів; участь соціальних партнерів в управлінні. Соціальне страхування є результатом розвитку соціально-трудових відносин та

важливим інструментом мінімізації соціальних ризиків. На соціальне страхування в державі покладено низку функцій. Основною з них є компенсаційна, що полягає у відшкодуванні страхувальником завданих збитків.

Соціальне страхування виконує ще й превентивну функцію, тобто фінансування з того чи іншого страхового фонду профілактичних заходів з відвернення шкідливого впливу стихійних сил природи та інших негативних наслідків. Контрольна функція виявляється в тому, що страхові фонди мають цільову спрямованість: страхові внески акумулюються на намічену мету, використовуються в суворо визначених випадках і чітко окресленим колом осіб.

Соціальне страхування також можна представити у формі своєрідної організаційно-фінансової системи, діяльність якої спрямована на захист від соціальних ризиків втрати доходу або необхідності оплати певних послуг чи інших видатків, пов'язаних із втратою здоров'я, працездатності або настанням безробіття, за рахунок спеціальних фондів. Вони формуються через сплату внесків працюючими, роботодавцями й державою. Об'єктом правовідносин із загальнообов'язкового державного соціального страхування в широкому сенсі виступає саме страховий захист від соціальних ризиків.

Останній актуалізується для особи в рамках системи взаємопов'язаних правовідносин, учасниками яких є страхувальник, страховик і застрахована особа. Цільове призначення зазначених взаємодіючих зв'язків полягає у забезпеченні страхового захисту економічно активного населення у випадку настання соціально-ризикової ситуації, її попередження й компенсації наслідків. Ризикова функція страхування трансформується в певну плату страховикові матеріальної відповідальності за наслідки ризику, зумовленого подіями, перелік яких передбачено чинним законодавством.

У разі настання страхового випадку, страхувальник висуває страховикові вимогу щодо відшкодування збитків (виплати страхових сум). Матеріальним втіленням категорії страхового захисту є відповідний фонд. Це сукупність виділених і зарезервованих запасів матеріальних благ, призначених для

реалізації страхового захисту – не тільки компенсації, а й подолання наслідків соціальних ризиків.

Соціальні ризики при такому підході передбачають ймовірність настання матеріальної скрути внаслідок відсутності заробітку за об'єктивних соціальнозначимих причин та у зв'язку з додатковими витратами з утримання дітей чи інших членів сім'ї, а також по задоволенню потреб у медичних чи соціальних послугах. Вони можуть бути охарактеризовані за допомогою таких ознак:

- мають виключно об'єктивний характер, оскільки не можуть настати із суб'єктивних причин;
- значно обмежують життєдіяльність людини, призводячи до її соціальної незабезпеченості;
- закріплені відповідним чином у національному законодавстві обставини, внаслідок настання яких особа може претендувати на допомогу держави чи суспільства;
- потенційно закономірні для кожної людини, вони настають обов'язково чи внаслідок визначених обставин;
- основною функцією є попередження можливих матеріальних втрат для людини чи членів її сім'ї.

Виходячи з наведених ознак, соціальні ризики можна класифікувати як страхові, тобто які забезпечуються в межах системи соціального страхування (державного чи недержавного), та не страхові, що забезпечуються за державними програмами соціальної підтримки.

Відповідно до Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загально- обов'язкове державне соціальне страхування» – єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування це – консолідований страховий внесок, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб та членів їхніх сімей на отримання страхових виплат

(послуг) за діючими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування [9].

Розмір єдиного внеску для кожної категорії платників, визначених цим Законом, та пропорції його розподілу за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування встановлюються з урахуванням того, що вони повинні забезпечувати застрахованим особам страхові виплати і соціальні послуги, передбачені законодавством про загальнообов'язкове державне соціальне страхування; фінансування заходів, спрямованих на профілактику страхових випадків; створення резерву коштів для забезпечення страхових виплат та надання соціальних послуг застрахованим особам; покриття адміністративних витрат із забезпечення функціонування системи загальнообов'язкового державного соціального страхування. Страхові внески роботодавців та застрахованих осіб виконують роль основного джерела, що забезпечує виплату компенсації за втрату доходу пропорційно його величині (він у більшості випадків має законодавчо обмежений рівень), а бюджетні кошти призначені для виплат загального характеру і забезпечення мінімального рівня страхових допомог у випадку недостатності накопичених страхових внесків. Просте механічне зменшення нарахування на фонд оплати праці призведе до повного згортання надання соціальних послуг застрахованим особам, оскільки всі соціальні підсистеми не є незалежними фінансово й фінансово. Бюджетний простір або сума податків і внесків, які наше суспільство готове платити, є досить обмеженими.

Паритетна участь працівників та роботодавців у сплаті страхових внесків відповідає нормам Концепції дальшого реформування заробітної плати в Україні [10] та Конвенції МОП щодо соціального забезпечення [11], якими допускається перерозподіл сплати страхових внесків між роботодавцями та найманими працівниками у рівних розмірах. Однак перерозподіл страхових внесків між роботодавцями й найманими працівниками можна здійснювати лише за умови запобігання зменшенню реальних доходів працівників у зв'язку

зі збільшенням для них розміру страхових внесків та встановлення розміру мінімальної заробітної плати на рівні прожиткового мінімуму.

У 2017 році застрахованим особам фонди соціального страхування виплатили 25 840,4 млн грн, що на 3 891,0 млн грн більше страхових виплат, ніж за аналогічний період 2016 року. З 1 березня 2017 року підвищено на 14,9% розмір щомісячних страхових виплат потерпілим на виробництві та членам їхніх сімей, в результаті чого середній розмір щомісячної страхової виплати на одну особу становить по Україні 1390 грн. В Україні близько 20 млн зайнятих громадян, з них, за даними Мінсоцполітики, лише 13 млн платять соціальні внески, а решта – це неформальна та «тіньова» зайнятість, що не дає можливості удосконалення відповідних дієвих механізмів соціального страхування [12].

Верховна Рада України у 2013 році внесла зміни до Закону «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (щодо сплати єдиного внеску) [13]. Прийнятий закон змінює пропорції розподілу сум ЄСВ між видами соцстрахування для бюджетних установ, підприємств, установ і організацій: на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття – 5,0906%; на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, – 5,7410%; на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, – 3,6354%; на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (у солідарну систему) – 85,5330%. Надмірна участь Державного бюджету у фінансовому забезпеченні системи обов'язкового соціального страхування є макроекономічною передумовою формування та загострення різноманітних соціальних ризиків не лише з погляду його дефіцитності та збільшення державного боргу. Виходячи з ідеї соціального страхування як системи колективного соціального захисту, система соціального страхування має бути сильною, збалансованою та самодостатньою.

Доходи та видатки соціальних фондів становлять досить значну частку у державному перерозподілі суспільного продукту. За даними звітності за 2017 рік [14], сума видатків Пенсійного фонду України на пенсійні та інші заплановані виплати становила 250,3 млрд грн, що на 16,7 млрд більше порівняно з 2016 роком. Обсяг надходжень коштів до Пенсійного фонду України за 2016 рік становив 250,5 млрд грн. При цьому власні надходження сягнули 166,9 млрд, що на 5,6% більше порівняно з показником попереднього року.

Україна має досить значний рівень старіння населення – частка населення віком 60 років і старше більше 20%. Усе це обумовлює дуже напружений фінансовий стан системи соціального страхування, а через значний рівень неформальної зайнятості в країні, чисельність платників внесків практично зрівнялася з кількістю пенсіонерів. Необхідність покриття пенсійних та соціальних видатків в умовах прогресуючого старіння населення та величезної кількості програм соціальної допомоги, навпаки, може обумовити потребу в посиленні податкового навантаження як на сектор фінансових і нефінансових корпорацій, так і на сектор домогосподарств, та в збільшенні обсягів державного боргу з відповідними інфляційними наслідками. Але головною довгостроковою тенденцією демографічного розвитку України, як і більшості країн світу, є процес старіння населення, що виявляється у зростанні частки осіб похилого віку, а особливо – у зміні співвідношень між чисельністю поколінь.

Результати дослідження дають змогу уточнити функції соціального страхування, яке окрім законодавчо визначених завдань, виступає також специфічною децентралізованою формою грошових відносин через фінанси страхових фондів. Реалізація цих функцій базується на ймовірності настання страхових подій, однак, вони не у змозі зменшити соціальні ризики. Соціальне страхування є одним з головних механізмів регулювання соціальних ризиків, що зумовлює ряд його характеристик: дана форма соціального захисту, у більшості випадків, поширюється на осіб найманої праці, для яких основним і

часто єдиним джерелом засобів існування є заробітна плата. По-друге, розуміння соціального ризику як закономірного й об'єктивного масового явища, що зачіпає певні, достатньо значні соціально-демографічні й професійні групи, прошарки населення. По-третє, фінансування соціального страхування тією чи іншою мірою здійснюють всі основні соціальні партнери – працівники, підприємці й держава, витрати яких із соціального страхування є суспільно необхідними для відтворення робочої сили й віднесення їх до собівартості продукції, що є визнанням неподаткового характеру цих витрат.

Сучасна система соціального страхування в Україні за своїм змістом не є страховою у класичному розумінні, оскільки зберігає і виконує функції соціального забезпечення (допомоги) – розмір страхових внесків не узгоджується з рівнем соціального і професійного ризику, обсягом прав і гарантій страхувальників і застрахованих, має місце їх відчуженість від участі в управлінні фондами тощо. Соціальне страхування не лише виконує компенсаторні функції актуалізації соціальних ризиків, тобто подолання несприятливих наслідків ризикової ситуації, а й функцію їх попередження. У цьому полягає основна відмінність соціального страхування від соціального забезпечення, яке надається тільки в несприятливих життєвих ситуаціях. Оскільки соціальні ризики пов'язані з несприятливими подіями, вірогідність настання яких можна заздалегідь передбачити, то їх можна попередити або, принаймні, підготуватися до них; необхідна розробка ряду відповідних методик, які нададуть можливість не лише оцінити ступінь вірогідності настання несприятливих подій, а й створити систему резервування коштів для соціальних фондів. Наявні на сьогодні тенденції у сфері фінансового забезпечення соціальних фондів у середньостроковій перспективі можуть призвести до загострення ситуації щодо захисту населення від соціальних ризиків, особливо у пенсійному забезпеченні, що зумовлює пошук механізмів резервування відповідних коштів. Запропонований математичний інструментарій дасть змогу сформулювати механізм підвищення фінансової стійкості страхових фондів.

2.2. Правові методи фінансової діяльності у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування

Особливої уваги в контексті сучасних кризових умовах економіки України варто приділити правовим методам фінансової діяльності у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування та пошуку дієвих механізмів забезпечення розвитку та зростання добробуту громадян, як країни в цілому, так і її регіонів. Функціонування систем соціального захисту та соціального страхування відбувається в умовах несприятливої економічної ситуації в країні, що деструктивно впливає на рівень та якість життя застрахованих осіб. Це, у свою чергу, впливає на матеріальне забезпечення останніх, що залежить від стабільного процесу формування фінансових ресурсів, їх розподілу та ефективного використання [22, с. 667].

Постає потреба у вирішенні питання матеріальної незахищеності застрахованих осіб за допомогою ефективно дієвого фінансового механізму соціального страхування щодо формування, використання та резервування страхових коштів, що, у свою чергу, забезпечує стабільність, безперервне управління соціальними ризиками, транспарентність його діяльності.

В економічній літературі тлумачення терміна «фінансовий механізм» розглядається досить широко, однак цілісної думки про його змістове наповнення та складові частини не існує. Сутність фінансового механізму проявляється через його складники, що характеризують його структуру та визначають організаційну побудову.

В. Базилевич та Л. Баластрик пропонують таке визначення: «Фінансовий механізм являє собою сполучення економічних, організаційних та нормативно-правових форм, методів перманентного управління фінансовою діяльністю держави задля забезпечення багатограних потреб державних структур, суб'єктів господарювання та населення, зокрема, під час формування, використання фондів фінансових ресурсів» [4]. Ми погоджуємося зі змістом

цього поняття, але необхідно доповнити його у частині виділення методів і форм.

У широкому розумінні фінансовий механізм – це комплекс фінансових методів і важелів, що впливає на соціальну та економічну сторони суспільства. Крім зазначених складників, В. Опарін розглядає ще й форми та інструменти як компоненти фінансового механізму [5].

Фінансовий механізм (у більш вузькому розумінні) – це сукупність визначених фінансових методів і відповідних важелів впливу на формування й використання фінансових ресурсів з метою забезпечення функціонального існування державних структур, прогресивного розвитку суб'єктів господарювання, захищеності населення [6].

До складників фінансового механізму можна віднести такі елементи: фінансові методи, важелі, інструменти, забезпечення нормативно-правового, організаційного й інформаційного характеру. В. Оспіщев, О. Близнюк та Л. Лачкова наводять таке саме визначення фінансового механізму, проте інструменти та організаційне забезпечення не виділяють [6].

Досить повну диференціацію зауважуємо в С. Юрія, М. Шавариної та Н. Шаманської, які трактують фінансовий механізм соціального страхування як сукупність фінансових методів, форм та важелів управління фінансовими ресурсами, що призначені для матеріального забезпечення громадян у разі виникнення страхових ситуацій [7].

Однак необхідно чітко визначити забезпечення фінансового механізму. Л. Васечко, крім зазначених вище складників фінансового механізму, акцентує увагу на планомірному використанні коштів соціального страхування [8].

Але більш ґрунтовний поділ системи важелів фінансового механізму соціального страхування запропонувала Л. Васечко:

– фінансові важелі надходжень: соціальні страхові внески, платежі, пасивні доходи від розміщення тимчасово вільних коштів фонду (депозитні рахунки), резерви фонду, благодійні внески установ, підприємств та організацій, фізичних осіб, державні асигнування, кошти, що одержують від

нарахування пені та штрафів, кошти за часткову сплату вартості путівок для санаторно-курортного оздоровлення та лікування;

– фінансові важелі розподілу: страхові виплати, матеріальне забезпечення, повернення збитків та витрат; фінансові важелі страхового резервування: резерви коштів фонду як для повсякденних потреб, так і для здійснення фінансової стабільності фонду соціального страхування [9].

Резерв страхових коштів утворюють у сумі, яка необхідна для фінансування всіх передбачених законодавством видів матеріального забезпечення, що розраховують на місяць [10].

Підтримуємо думку, що важелі розподілу повинні бути прозорими в грошових потоках та адресні страхових виплат. Натомість важелі страхового резервування повинні реалізовуватися за допомогою функцію, що акумулює соціальне страхування, оскільки наявність грошових резервів, що знаходяться на рахунках фонду, свідчить про його фінансову стабільність [9, с. 11].

Зазначимо, що три основні групи фінансових важелів, що відповідають за формування, використання бюджету фонду та цільову спрямованість відповідних страхових виплат, є дійовими важелями фінансового механізму соціального страхування.

Фінансову сторону фінансового механізму, безперечно, визначають фінансові ресурси, які необхідно розглядати як сукупність коштів, що формують бюджет фонду соціального страхування шляхом акумуляції частки єдиного соціального внеску та інших надходжень, що в подальшому стають носієм матеріального забезпечення застрахованим особам соціальних послуг.

Отже, фінансовий механізм соціального страхування полягає в регульованому потоці фінансових ресурсів, тобто є своєрідним рухом страхових коштів, що акумулюються на рахунках фонду соціального страхування і забезпечують потік від страхувальників до страховиків (частка єдиного соціального внеску) і від страховиків до страхувальників (страхові виплати). Прийомами дії фінансових методів, що проявляються через конкретні

форми розподільчо-перерозподільчих відносин ВВП, є фінансові інструменти та визначені важелі [6, с. 12].

За допомогою фінансових інструментів встановлюється взаємозв'язок соціальних доходів та витрат бюджету фонду соціального страхування. За допомогою фінансових важелів здійснюється вплив та підсилення дії фінансових інструментів. Погоджуємося, що фінансові методи зображають перманентний вплив фінансів на сукупність процесів, які відбуваються у сфері соціального страхування з тимчасової втрати працездатності [12, с. 13], дія яких проявляється після накопичення коштів та їх використання. Структура фінансового механізму повинна обов'язково будуватися з урахуванням фінансового забезпечення та фінансового регулювання, а також системи важелів впливу [6 с. 14].

За своєю сутністю фінансове забезпечення – це певна сукупність джерел і форм фінансування економічної сфери з окремим акцентом на розвитку соціальної сфери суспільства [17]. Фінансове забезпечення соціального страхування характеризує процес формування фінансових ресурсів доходної частини бюджету фонду, спрямовані на матеріальну захищеність застрахованих осіб задля забезпечення стабільності системи соціального страхування, характеризуючи кількісну сторону фінансового механізму.

На думку С. Смирнова та М. Корнєєва, фінансове регулювання соціального страхування – це система законодавчо визначеного регламентування розподільчих процесів у суспільстві, що дає можливість за допомогою відповідних фінансових інструментів впливати на соціальні та економічні процеси з метою запобігання виникнення диспропорцій або їх усунення [16].

В Додатку А зображена узагальнена схема взаємодії елементів фінансового механізму соціального страхування в Україні (Додаток А). Фінансове регулювання характеризує раціональне використання та рух фінансових ресурсів і зображає якісну сторону фінансового механізму.

Важливою складовою фінансового механізму соціального страхування є контроль соціально-економічної ефективності формування та використання фінансових ресурсів бюджету фонду.

Виконання основних функцій, зокрема, планування та прогнозування, оперативного управління та регулювання, стимулювання, контролю та нагляду, може бути забезпечене за допомогою всіх структурних елементів фінансового механізму [7].

Нормативно-правова основа функціонування соціального страхування в Україні проявляється у визначенні нормативно-правових засад, що визначають характерні відносини для сфери соціального страхування. Нормативно-правове забезпечення соціального страхування складається з:

- Конституції України [18] та Кодексу законів про працю України;
- Закону України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 14 січня 1998 р. [19];
- Закону України «Про збір та облік єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне страхування» від 8 липня 2010 р. № 2464-VI [20];
- указів Президента, які регламентують обов'язки, перелік прав, відповідальність сторін, що беруть участь у процесі страхування;
- постанов Кабінету Міністрів України;
- постанов правління фонду;
- нормативних актів, що відносяться до соціального захисту населення та видані Кабінетом Міністрів України;
- розпоряджень Національної комісії, що регулює сферу ринків фінансових послуг;

Нормативно-правове забезпечення фінансового механізму соціального страхування в Україні включає тарифи, норми і нормативи, методичні вказівки. Водночас постає необхідність перегляду деяких із них, зокрема, тих, що стосуються визначення пропорційної відповідальності роботодавця та працівника щодо сплати внесків, перегляду максимального розміру зарплати, з

якої сплачується внесок, що, на наш погляд, сприятиме підвищенню ефективності фінансового механізму соціального страхування в Україні. Діяльність фонду повинна бути відкритою, інформаційно доступною, відображаючи процес функціонування фінансового механізму соціального страхування в Україні.

На нашу думку, одним із методів, що поліпшать діяльність фонду та обізнаність населення із системою соціального страхування, є підвищення транспарентності функціонування установи в частині офіційного оприлюднення інформації про доходні й витратні статті бюджетів Фонду.

Створення відповідної системи управління соціальним страхуванням, функціонування органів та інституцій, визначення спектра функцій, переліку обов'язків, прав і повноважень необхідне для забезпечення повноти виконання всіх завдань, що, у свою чергу, є прерогативою організаційного забезпечення.

Отже, основне завдання фінансового механізму соціального страхування – формування та цільове, максимально ефективне витрачання фінансових ресурсів.

Критичний аналіз літературних джерел дав змогу сформулювати тлумачення фінансового механізму соціального страхування в Україні як сукупність фінансових методів, інструментів та відповідних важелів, властивих соціальному страхуванню, що використовуються для мобілізації фінансових ресурсів та їх ефективного використання задля матеріальної забезпеченості громадян у разі виникнення страхових випадків та надання соціальних послуг з метою збалансованості, взаємодії та соціальної справедливості.

З огляду на властивості соціального страхування, пропонуємо виділити в частині фінансових важелів систему знижок (як складника фінансових стимулів) та надбавок до страхового тарифу (у частині фінансових санкцій), що залежать від умов праці застрахованих осіб. Соціальне страхування характеризується грошовими ресурсами, пропорціями розподілу між роботодавцями та їх працівниками саме страхового навантаження, залежністю розмірів страхових виплат від заробітної плати, страхових тарифів, усього

трудового стажу та безпосередньо страхового періоду [21]. Бюджет фонду являє собою головний фінансовий документ, що містить перелік статей доходів та витрат, спрямованих на матеріальне забезпечення та надання соціальних послуг, визначених законодавством. Утримання із заробітної плати та нарахування на фонд оплати праці (страхові внески роботодавців і, відповідно, застрахованих осіб) формують бюджет фонду [22; 23].

На ефективне фінансування системи соціального страхування впливає рівень економічного розвитку держави й доходи громадян, політична та демографічна ситуація України. Результати демографічного прогнозування, здійснені Інститутом демографії та соціальних досліджень НАН України, засвідчують, що зменшення чисельності найбільш активного населення у віці від 20 до 64 років здійснюється за умови зниження загальної чисельності населення. Це неминуче приводить до скорочення сукупної пропозиції робочої сили на ринку праці та зростання співвідношення непрацездатного й працездатного населення [24].

Низький рівень соціальних виплат громадянам в Україні та наявні розміри соціальних гарантій породжують соціальну незахищеність населення. Вагомими перешкодами в залученні необхідних фінансових ресурсів фонду в Україні є незначні темпи зростання вартості реальної заробітної плати та наявність тіньового сектору.

Основними завданнями формування ефективно чинного фінансового механізму соціального страхування в Україні є:

- мобілізація та нагромадження фінансових ресурсів;
- контроль за раціональним та ефективним використанням фінансових ресурсів на всіх етапах. Глибока аргументація контрольних заходів і доказовість паритетності інтересів під час розподілу фінансових ресурсів та їх мобілізації в раціональному використанні можуть збільшити запит громадськості на виконання контрольних дій у сфері соціального страхування;
- оптимальний розподіл та перерозподіл фінансових ресурсів у системі соціального страхування;

– модернізація фінансового механізму з урахуванням змін сучасності та норм економічного життя.

Реалізація зазначених напрямів у системі соціального страхування повинна будуватися на принципах прозорості, відкритості й публічності, що має стати основою діяльності всіх сторін. Н. Савченко наголошує, що взаємна фінансова відповідальність суб'єктів соціальних страхових відносин, створення умов задля забезпечення фінансової збалансованості системи соціального страхування необхідна для розвитку фінансових відносин у цій сфері [1].

Складові частини фінансового механізму соціального страхування повинні взаємодіяти між собою, враховуючи орієнтири, принципи, критерії соціальної та економічної ефективності, функції соціального страхування. Діяти під впливом нормативно-правового поля, що стане гарантом стабільності та надійності в реалізації складових частин фінансового механізму соціального страхування.

Функціонування фінансового механізму соціального страхування повинно спиратися на комплекс принципів (гарантованість, стабільність, передбачуваність, солідарність і паритетність), що має забезпечувати таку систему, яка буде постійно функціонувати й забезпечувати страховий захист певних категорій населення.

Отже, фонд соціального страхування розглядають у формі перерозподільних відносин, фінансового потоку і фінансового інституту. Кошти, які акумульовані у фонді, проходячи фазу перерозподілу, набувають форму не грошову, а фінансового потоку, перерозподіленої частини первинних доходів підприємств і домогосподарств.

Важливим завданням удосконалення фінансового механізму соціального страхування є перерозподіл фінансової відповідальності між роботодавцем та найманим працівником щодо здійснення страхових внесків для стимуляції прояву ефекту та протидії росту тіньової заробітної плати.

Таким чином, удосконалення фінансового механізму соціального страхування повинно здійснюватися з метою матеріальної забезпеченості

застрахованих осіб, базуючись на поліпшенні демографічної ситуації, зростанні чисельності економічно активного населення, розвитку системи заохочення роботодавців поліпшувати умови праці задля отримання пільг під час сплати єдиного соціального внеску.

2.3. Правове регулювання фінансового контролю у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування

В сучасних умовах розвитку нашої держави особливо актуального значення набуває здійснення державного контролю і нагляду у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування. В Основному Законі України законодавчо закріплені норми щодо забезпечення верховенства права, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян у державному управлінні, усіх сферах суспільного життя. Слід зазначити, що виконання державою своїх обов'язків у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування відбувається шляхом здійснення державного нагляду, метою якого є контроль за дотриманням законів та інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини у цій сфері. Перш ніж здійснити аналіз системи нагляду у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування мною були опрацьовані деякі дослідження щодо становлення, сутності та призначення державного контролю та нагляду [17, с. 1].

Слід зазначити, що на сьогодні і в наукових працях, і в чинному законодавстві досить часто терміни «контроль» і «нагляд» вживаються як синоніми і їх відмінності ще недостатньо досліджено, а поняття «державний контроль», «державний нагляд» та їх співвідношення в наукових колах є предметом дискусій. Так, наприклад, і в назві Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [111] і у статті 1 цього закону при визначенні терміну «державний нагляд (контроль)» законодавець об'єднує ці поняття за змістом і значенням. Є.О. Панова вважає, що «чітке розмежування понять «нагляд» і «контроль» поступово втрачає силу» [122]. М. С. Студенікіна стверджує, що суто наглядових органів не існує, бо на

практиці елементи нагляду й контролю завжди поєднуються, і намагаються в кожному випадку визначити, де саме закінчується контроль і починається нагляд, досить складно [111].

На думку В. М. Гаращука «наглядові функції держави залишаються тільки за прокуратурою, яка, як відомо, не має права втручатися в оперативну діяльність піднаглядних їй органів або посадових осіб цих органів та не може самостійно притягувати винних до правової відповідальності. Інші органи, незважаючи на їх назву, здійснюють контроль (повний або неповний), а не нагляд» [28].

О. В. Баклан зазначає, що загальна мета контролю і нагляду полягає в тому, щоб виявляти фактичний стан справ у будь-якому процесі, спів ставляти відповідність цього стану наміченим цілям і в разі необхідності застосовувати корегуючі заходи по приведенню підконтрольного об'єкта до належного стану [8].

Основами законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування встановлено, що нагляд за діяльністю цільових фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування здійснюють наглядові ради [6].

Наглядова рада здійснює контроль за виконанням статутних завдань та цільовим використанням коштів відповідним фондом. До складу наглядової ради входять в рівній кількості представники від застрахованих громадян, роботодавців та держави. Наглядова рада проводить свою діяльність на принципах рівноправності сторін та їх відповідальності за прийняті нею рішення.

Прийнятими законами з конкретних видів загальнообов'язкового державного соціального страхування встановлено представництво від кожної сторони в кількості по 15 осіб.

Зазначеними законами визначено, що члени наглядової ради працюють на громадських засадах і не можуть одночасно бути членами правлінь фондів та працівниками виконавчих дирекцій цих фондів. Представники застрахованих

осіб делегуються об'єднаннями профспілок, а представниками від роботодавців – об'єднаннями роботодавців. Порядок делегування сторони визначають самостійно. Склад наглядової ради від держави затверджується Кабінетом Міністрів України.

Термін повноважень членів наглядових рад становить 6 років і закінчується в день першого засідання новоутвореної наглядової ради. До основних функцій наглядової ради належить:

- перевірка діяльності фондів;
- заслуховування звітів правлінь та виконавчих дирекцій фондів з питань виконання ними статутних завдань фондів і використання коштів за цільовим призначенням;
- у разі потреби, крім щорічних аудиторських перевірок використання страхових коштів, призначає позачергові перевірки фінансової діяльності фондів або окремих напрямів його роботи, діяльності робочих органів виконавчих дирекцій фондів;
- узагальнює практику застосування законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування і подає пропозиції правлінню фондів та Кабінету Міністрів України про його вдосконалення;
- у разі порушень законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування встановлює фондам строки для їх усунення, в разі необхідності вимагає скликання правлінь фондів.

Засідання наглядових рад проводяться не рідше одного разу на півроку, позачергові засідання можуть скликатися за вимогою більшості членів наглядової ради.

Для виконання своїх функцій наглядова рада має право залучати спеціалістів центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками) для проведення перевірок та експертизи з питань, що належить до її компетенції.

Державний нагляд у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування здійснюють спеціально уповноважені центральні органи виконавчої влади відповідно до базових законів з питань соціального страхування.

Метою державного нагляду є контроль за дотриманням страхувальниками та страховиками законодавства, що регулює відносини у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням.

Порядок здійснення державного нагляду у сфері страхування на випадок безробіття та у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності регламентується наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 13.04.2005 № 113 «Про затвердження Порядку здійснення державного нагляду у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття та у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням».

Державний нагляд у сфері страхування на випадок безробіття та у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності здійснюють такі структурні підрозділи Міністерства соціальної політики:

- Департамент соціального партнерства і загальнообов'язкового державного соціального страхування (з 01.11.2008р.), Департамент політики державного соціального страхування (до 01.11.2008 р.);
- Контрольно-ревізійне управління;
- Державний департамент нагляду за додержанням законодавства про працю;
- територіальні державні інспекції праці.

Відповідно до зазначеного вище Порядку відповідним департаментом Міністерства праці та соціальної політики України державний нагляд здійснюється шляхом проведення:

- експертизи постанов правлінь фондів на відповідність їх чинному законодавству, та розрахунків, що складаються на стадії формування проектів бюджетів фондів;
- аналізу застосування законодавства у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування;

На підставі результатів державного нагляду у разі необхідності готуються пропозиції щодо удосконалення норм чинного законодавства. Для упередження прийняття правліннями фондів рішень, що не відповідають чинному законодавству, спеціалістами відповідного департаменту Міністерства праці та соціальної політики України в межах компетенції розглядаються проекти постанов правлінь, що надаються директору департаменту як члену правління, та вносяться відповідні пропозиції.

Контрольно-ревізійне управління перевіряє дотримання фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття та фондом соціального страхування з тимчасової втрати працездатності законів України, інших нормативно-правових актів, що регулюють їх фінансову діяльність, а саме:

- цільове використання коштів фондів, майна та його збереження, правильність ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності;
- відповідність чинному законодавству укладених (або здійснених) від імені фонду угод, договорів з майновими (фінансовими) зобов'язаннями; розміщення тимчасово вільних коштів, у тому числі резерву коштів фондів, на депозитних рахунках у банках (дотримання встановлених законодавством обмежень) [30, с. 92].

Державний департамент нагляду за додержанням законодавства про працю та територіальні державні інспекції праці контролюють забезпечення прав і гарантій застрахованих осіб роботодавцями та робочими органами виконавчих дирекцій фондів.

Порядок здійснення державного нагляду у сфері страхування від нещасного випадку на виробництві регламентується постановою Кабінету Міністрів України від 26.11.2003 № 1845 «Про затвердження Порядку здійснення державного нагляду у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» [91].

Державний нагляд у сфері страхування від нещасного випадку здійснюють:

- Міністерство праці та соціальної політики України (далі Мінпраці - головний орган у системі органів державного нагляду щодо забезпечення здійснення державного нагляду за додержанням Фондом соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України законодавства про страхування від нещасного випадку);
- Державний комітет України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду (далі Держпромгірнагляд);
- Головне контрольно-ревізійне управління України;
- відповідні територіальні органи, на яких може бути покладено здійснення державного нагляду в областях.

Міністерство соціальної політики перевіряє питання додержання встановленого порядку щодо:

- управління страхуванням від нещасних випадків;
- здійснення страхування від нещасних випадків та проведення реєстрації страхувальників;
- розрахунку розміру, збирання та акумулювання страхових внесків страхувальників, у тому числі щодо обґрунтованості встановлення знижки до страхових внесків (за низький рівень травматизму, професійної захворюваності та належний стан охорони праці) чи надбавки (за високий рівень травматизму, професійної захворюваності та неналежний стан охорони праці) страхувальників;

- здійснення застрахованим та особам, які перебувають на їх утриманні, страхових виплат і надання соціальних послуг;
- виконання обов'язків, пов'язаних з координацією страхової діяльності [92].

Держпромгірнагляд перевіряє питання додержання встановленого порядку:

- проведення профілактичних заходів, спрямованих на усунення шкідливих і небезпечних виробничих факторів, запобігання нещасним випадкам навиробництві, професійним захворюванням та іншим випадкам загрози здоров'ю застрахованих, викликаним умовами праці;
- фінансування Національної, галузевих і регіональних програм поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища.

ГоловКРУ перевіряє фінансову діяльність виконавчої дирекції Фонду та її робочих органів, а саме:

- перерахування, облік і цільове використання страхових коштів, матеріальних цінностей, їх збереження, стан і достовірність бухгалтерського обліку та
- фінансової звітності;
- розміщення тимчасово вільних коштів, у тому числі резерву коштів Фонду;
- використання і збереження державного та комунального майна, в тому числі переданого в користування.

Окремо хочу зупинитися на спірному питанні щодо виконання органами фондів соціального страхування на випадок безробіття, з тимчасової втрати працездатності та від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань вимог Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [73].

Здійснивши аналіз змісту норм статей 13-18 зазначеного вище закону можна дійти висновку, що предметом його регулювання є порядок здійснення державного нагляду (контролю) щодо виявлення та запобігання порушенню

вимог законодавства суб'єктами господарювання та забезпечення інтересів суспільства щодо належної якості продукції, робіт та послуг, прийнятного рівня безпеки для населення, навколишнього природного середовища тощо.

Крім цього, слід зазначити, що фонди загальнообов'язкового державного соціального страхування не належать до вказаних у ст. 1 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» «уповноважених законом центральних органів виконавчої влади», які здійснюють нагляд або контроль щодо виявлення та запобігання порушення вимог законодавства суб'єктами господарювання та забезпечення інтересів суспільства, зокрема належної якості продукції, робіт та послуг, прийнятного рівня безпеки для населення, навколишнього природного середовища.

Відповідно до Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування та базових законів у цій сфері фонди соціального страхування створені для управління окремими видами соціального страхування, а також контролю за правильністю нарахування, своєчасністю сплати страхових внесків, а також використання страхових коштів [93].

До переліку нормативних актів, які регламентують порядок здійснення перевірок суб'єктів господарювання (страхувальників) органами фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування щодо сплати та цільового використання страхових коштів, належать: базові закони у сфері соціального страхування, Закон України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами», а також відповідні інструкції про порядок надходження, обліку та витрачання коштів фондів соціального страхування та про порядок проведення ревізій та перевірок щодо коштів цих фондів.

Аналізуючи вимоги частини четвертої статті 4 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», слід зазначити, що всі нормативно правові акти, які регламентують порядок здійснення перевірок суб'єктів господарювання (страхувальників)

органами фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, не відносять фонди соціального страхування до органів, що здійснюють державний нагляд (контроль), не визначають види господарської діяльності, які є предметом державного нагляду (контролю), не наділяють їх повноваженнями щодо зупинення виробництва або реалізації продукції, виконання робіт, надання послуг тощо.

Крім того, згідно із частиною другою статті 5 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» орган державного нагляду (контролю) визначає у віднесеній до його відання сфері критерії, за якими оцінюється ступінь ризику від здійснення господарської діяльності. З урахуванням значення прийнятого ризику для життєдіяльності всі суб'єкти господарювання, що підлягають нагляду (контролю), відносяться до одного з трьох ступенів ризику: з високим, середнім та незначним. Залежно від ступеня ризику органом державного нагляду (контролю) визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) [70, с. 88].

В той же час, діяльність фондів соціального страхування, не пов'язана з оцінкою ймовірності виникнення негативних наслідків від здійснення господарської діяльності та можливих втрат від них.

Відповідні фонди соціального страхування не втручаються в господарську діяльність підприємств, установ та організацій чи фізичних осіб - підприємців. Як суб'єкт владних повноважень із роботодавцями фонди соціального страхування виступають лише під час перевірки правильності нарахування та своєчасності перерахування до них страхових внесків.

Таким чином, визначити у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування критерії, за якими оцінюється ступінь ризику від здійснення господарської діяльності, не є можливим.

Отже, з огляду на зазначене вище, можна стверджувати, що система нагляду у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні сформована на законодавчому рівні і працює.

Проте, незважаючи на те, що запровадження з 1 січня 2011 року єдиного внеску та нової системи адміністрування збору та обліку внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування не передбачає зміни принципів засад системи загальнообов'язкового державного соціального страхування (кошти соціального страхування залишаються відокремленими від коштів державного бюджету, зберігається страховий принцип формування фінансової системи соціального страхування та принцип паритетності представників тих сторін, за рахунок яких формуються кошти фондів соціального страхування), соціальне страхування як сфера суспільних відносин, серед яких відносини з формування джерел фінансування соціального забезпечення, управління соціальним страхуванням, надання матеріального забезпечення та соціальних послуг за окремими видами соціального страхування, зазнає певних змін [69, с. 57].

Так, контрольна функція, що реалізується з метою перевірки дотримання чинного законодавства у сфері соціального страхування та узгодження суспільних, колективних та приватних інтересів у державі, має зазнати змін внаслідок перегрупування об'єктів контролю та перерозподілу повноважень органів управління фондами соціального страхування. Контрольні функції цих фондів з 01 січня 2011 року поділятимуться на контроль:

- за рухом грошових коштів, повнотою та своєчасністю сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (здійснює Пенсійний фонд України, у якому зосереджені функції реєстрації платників, збору та обліку внесків);
- за діяльністю виконавчої дирекції та цільовим використанням коштів (здійснюють правління фондів за окремими видами страхування та їх Наглядові ради);
- за виконанням статутних завдань (здійснюють Наглядові ради фондів соціального страхування) [118].

Об'єднання функцій реєстрації, збору та обліку страхових внесків та їх концентрація в Пенсійному фонді України зумовить передачу до нього

повноважень правлінь фондів та їх виконавчих дирекцій з реалізації відповідних функцій. У цьому випадку фонди соціального страхування в особі представників сторін соціального діалогу, які входять до складу правлінь, повинні мати можливість здійснювати нагляд і контроль за адмініструванням єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Це питання може бути вирішено шляхом створення постійного органу, до складу якого мають увійти у рівній кількості представники правлінь усіх фондів соціального страхування. Іншим важливим завданням новоствореного постійно діючого органу має стати забезпечення узгодженості інтересів сторін соціального діалогу та представників усіх фондів соціального страхування під час вирішення питань, що стосуються розробки:

- пропозицій щодо розміру єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та пропорції його розподілу між фондами соціального страхування;

- проектів нормативно-правових актів, що регламентують окремі види діяльності фондів, зокрема, реєстрацію та облік платників єдиного внеску, формування єдиної інформаційної бази та правил обміну інформацією з бази даних про платників та застрахованих, суми отриманих та перерахованих на рахунки фондів коштів, форми і строки подання звітності та проведення контрольних перевірок платників страхових внесків [115].

Дуже важливим, на мою думку, має стати наділення цього органу правом:

- надавати Пенсійному фонду України рекомендації у разі виявлення ним порушень законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування в частині адміністрування єдиного внеску;

- встановлювати строк для усунення Пенсійним фондом України виявлених порушень;

- звертатися до спеціально уповноважених центральних органів виконавчої влади, що здійснюють державний нагляд щодо сплати єдиного внеску, якщо впродовж визначеного терміну порушення не було усунуто;

– порушувати питання про притягнення до відповідальності посадових осіб Пенсійного фонду України. Всі зазначені вище та інші повноваження мають бути обов'язково закріплені у Положенні про цей орган, яке має затверджуватися Кабінетом Міністрів України за погодженням з правліннями усіх фондів соціального страхування.

РОЗДІЛ 3. ОБОВ'ЯЗКОВЕ СТРАХУВАННЯ ЯК ІНСТИТУТ ФІНАНСОВОГО ПРАВА ТА ЛАНКА ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

3.1. Обов'язкове страхування: поняття, види та правове регулювання

Особливе місце в системі фінансового права посідає обов'язкове державне страхування. Відповідно до ст. 46 Конституції України, громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення [122, с. 378].

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування становить цілісну систему прав, обов'язків і гарантій соціального захисту для надання матеріального забезпечення громадянам у випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, які формуються шляхом сплати страхових внесків

роботодавцем та самими громадянами, а також за рахунок бюджетних та інших джерел, визначених законом.

Правовою основою здійснення соціального страхування є, насамперед, Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, ряд спеціальних законів, якими визначаються окремі види соціального страхування, а також Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування ґрунтується на принципах:

- законодавчого визначення умов і порядку його здійснення;
- обов'язковості страхування осіб, які працюють на умовах трудового договору, та осіб, які забезпечують себе роботою самостійно (творчі працівники, фізичні особи – підприємці);
- обов'язковості фінансування страховими фондами витрат, пов'язаних із наданням матеріального забезпечення та соціальних послуг, в обсягах, передбачених законом з окремих видів загальнообов'язкового соціального страхування;
- державної гарантії реалізації застрахованими громадянами своїх прав;
- забезпечення рівня життя не нижчого за прожитковий мінімум, встановлений законом, шляхом надання пенсій та інших виплат і допомог;
- цільового використання коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування;
- паритетності представників усіх суб'єктів загальнообов'язкового державного соціального страхування в управлінні за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням [122, с. 380].

Суб'єктами загальнообов'язкового державного соціального страхування є застраховані особи, страхувальники і страховики.

Застрахованими вважаються фізичні особи, на користь яких здійснюється загальнообов'язкове державне соціальне страхування. До них належать особи, які працюють за трудовим договором, підприємці, самозайняті особи.

Громадяни України, які працюють за кордоном та не застраховані в системі страхування країни, де вони працюють, мають право на забезпечення за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням в Україні за умови сплати ними страхових внесків. Застраховані особи одержують свідоцтво про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, яке є єдиним документом для всіх видів страхування і підтверджує право застрахованої особи на одержання послуг і матеріальне забезпечення.

Страховальниками є роботодавці та застраховані особи, які сплачують єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. У деяких випадках застраховані особи не сплачують страхових внесків. Зокрема, при страхуванні від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, внески сплачують лише роботодавці. Страховальники сплачують внески з коштів, які спрямовуються на оплату праці, або з доходу, який підлягає оподаткуванню [130, с. 56].

Платники внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, підлягають обов'язковій реєстрації в Пенсійному фонді України шляхом внесення відповідних відомостей до реєстру страховальників. Розміри страхових внесків, а також об'єкти нарахування та сплати страхових внесків визначаються законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [121, с. 86]. Особи сплачують єдиний страховий внесок до Пенсійного фонду, який перераховує відповідні кошти на рахунок фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування відповідно до визначених законом пропорцій.

Страховиками є цільові страхові фонди з пенсійного страхування, страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, страхування від нещасних випадків та страхування на випадок безробіття і медичне страхування.

На страхові фонди покладено обов'язок щодо надання застрахованим особам матеріального забезпечення і соціальних послуг при настанні страхових випадків. Вони є фінансовою системою загальнообов'язкового державного

соціального страхування. Їх кошти не зараховуються до Державного чи місцевого бюджету. За рахунок коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування фінансуються: страхові пенсії, страхові допомоги у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, сім'ям з дітьми, у зв'язку з нещасним випадком на виробництві, різного роду страхові послуги.

Види загальнообов'язкового державного соціального страхування:

- пенсійне страхування;
- страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням;
- страхування від нещасного випадку на виробництві;
- страхування на випадок безробіття;
- медичне страхування [101, с. 110].

Організаційно-адміністративне забезпечення такої діяльності (за винятком медичного страхування) на підставі профільних законів здійснюється відповідними фондами, а саме:

- Пенсійним фондом України;
- Фондом соціального страхування з тимчасової втрати працездатності;
- Фондом соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України;
- Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття.

Вказані фонди призначені для соціальної допомоги громадянам, які з певних причин опинились у скрутних життєвих умовах унаслідок втрати заробітку. Основна розбіжність між вказаними фондами полягає в тому, що для ФВП, ФНВ та ФБ ймовірність настання страхового випадку менша 100 %, тоді як для ПФУ вона становить 100 %. При цьому в діяльності фондів відсутні будь-які регіональні, галузеві та інші розбіжності принципового характеру: учасниками фондів, а отже і застрахованими особами є усі без винятку працівники, за яких сплачуються страхові внески. За вказаної умови навіть громадянство застрахованої особи не має значення [102, с. 47].

Усі чотири фонди повинні мати спільні ознаки, насамперед:

- організаційно-правовий статус;
- структуру органів управління;
- підзвітність та підконтрольність.

Організаційно-правовий статус визначається наступними складовими. Згідно зі ст. 14 Закону України «Основи законодавства України про загальнообов’язкове державне соціальне страхування», страхові фонди є некомерційними самоврядними організаціями. Чинне законодавство не містить прямого визначення цього терміну. Згідно з класифікацією інституційних секторів економіки України, некомерційна господарська діяльність (некомерційні організації) – це самостійна систематична господарська діяльність, здійснювана суб’єктами господарювання, спрямована на досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку.

Варто узагальнити, що загальнообов’язкове державне соціальне страхування має значні переваги порівняно з недержавними формами страхування. Таке страхування є надійнішим, має ширше страхове поле, охоплює ширше коло осіб, більш прийнятне в разі коливань страхових випадків, дешевше, не є капіталоємким, включає особливо небезпечні випадки, які залишаються за межами комерційного страхування. При обов’язковому соціальному страхуванні державою встановлюються умови, які визначають виплати, що можуть змінюватися і поліпшуватися.

3.2. Особисте та майнове страхування як інститут фінансового права

Як засвідчує історичний огляд, страхування майна є обов’язковим елементом кожної економічної і соціальної системи суспільства. Без розвинутої системи страхування економіка успішно функціонувати не

може. Майнове страхування є найширшою галуззю страхового ринку, включаючи цілий комплекс видів страхування (вантажів, усіх видів транспорту, майна юридичних та фізичних осіб, зафставного майна тощо). Об'єднано ці підвиди в одну галузь через спільність об'єктів страхування, на які спрямовано захист, це – майно і майнові права страхувальників. Страхування майна сьогодні становить найзначніший сегмент страхового ринку: його частка вже перевищила 70% [72, с. 130].

В державах з розвинутою ринковою економікою майнове страхування займає стратегічну позицію, яка визначається тим, що воно надає гарантії поновлення порушених майнових інтересів у випадку непередбачуваних природних, техногенних та інших явищ, позитивно впливає на зміцнення фінансів держави. Воно не тільки звільняє бюджет від видатків на відшкодування збитків при настанні страхових випадків, але й є одним з найстабільніших джерел

довгострокових інвестицій. У державах з неринковою системою господарювання, до якої належала наша країна, майнове страхування відіграє додаткову роль, оскільки відшкодування збитків головним чином здійснюється державою шляхом виділення бюджетних коштів для ліквідації наслідків стихійного лиха і на інші аналогічні цілі.

Страхування майна – галузь страхування, що включає різні види страхування юридичних і фізичних осіб, де в якості об'єкта страхування виступає майновий інтерес, пов'язаний з володінням, користуванням і розпорядженням майном.

Економічне призначення майнового страхування полягає у відшкодуванні збитків, заподіяних страхувальнику внаслідок пошкодження або знищення майна при настанні страхових випадків. Мета такого страхування – компенсування шкоди.

До майнових видів страхування також відносять страхування цивільної відповідальності, яке здійснюється у

формі добровільного страхування. За договорами майнового страхування може бути застрахована будь-яка частина майна. Юридичні та фізичні особи можуть застрахувати майно як у повній його оцінці, тобто за дійсною, реальною вартістю, так і в певній частці.

При страхуванні майна страхова сума не може перевищувати його дійсної вартості на момент укладання договору. Під дійсною вартістю майна найчастіше розуміється відновлювальна (балансова) вартість. Договори страхування майна можуть бути укладені на один рік і на невизначений термін зі щорічним перерахунком вартості майна і суми річних платежів. Договір, укладений на невизначений строк, вважається продовженим на наступний рік за умови внесення до закінчення поточного року певної частини (зазвичай 20-25 %) страхових платежів, розрахованих на наступний рік. [4]

Страхувальниками у майновому страхуванні можуть бути юридичні й

(або) фізичні особи. Залежно від того, хто виступає у ролі страхувальника, ця галузь страхування охоплює дві підгалузі:

1. Страхування майна юридичних осіб (виробничого майна): нерухоме майно; обладнання; устаткування; транспортні засоби; вантажі; інструменти; інше майно підприємств.

2. Страхування майна фізичних осіб (особистого майна): будівлі та квартири громадян; домашні тварини; транспорт; домашнє майно та майно на садибі; інше майно. [3]

Фізичні особи найчастіше страхують транспортні засоби, домашнє майно, будівлі, квартири (на випадок ремонту), тварин та ін. На думку багатьох вітчизняних дослідників, головною проблемою, що перешкоджає збільшенню валових страхових премій, є саме недовіра населення до страхових компаній. Головними причинами цього є наступні: низький рівень якості страхових послуг, незначний обсяг страхових виплат, недосконалість нормативно-правової бази,

неврахування інтересів населення при здійсненні страхування, непорядність деяких страхувальників. [6]

Страхування майна в Україні здійснюється в добровільній і обов'язковій формах. Страхування майна фізичних осіб здійснюється в основному в добровільній формі, тоді як значна частина майна юридичних осіб страхується в обов'язковій формі. Насамперед це стосується тих об'єктів, які мають високу вартість та зачіпають майнові інтереси не тільки окремих суб'єктів господарювання, але й національні інтереси.

В добровільному страхуванні майна на сьогодні найбільш актуально страхування заміської нерухомості – котеджів, дачних будинків. У перспективі очікується посилення інтересу споживачів страхових послуг і до страхування квартир, особливо їх устаткуванню, ремонту. Це пов'язано з так званим “ремонтним бумом”, який останнім часом охопив українців: ремонтні і обробні роботи стають все більш складними і витратними, тому

природно, що власник житла хоче гарантувати, що вкладені засоби не підуть прахом через те, що його сусіди зверху забудуть закрити кран. [2]

Перспективи розвитку майнового страхування вимагають суттєвих змін у системі підготовки та забезпечення кадрами учасників страхового ринку: збільшення чисельності працюючих на ринку страхування спеціалістів, залучення до роботи висококваліфікованих працівників (актуаріїв, сюрвеєрів, аварійних комісарів, аджастерів, брокерів).

Однією з найважливіших умов успішного розвитку майнового страхового ринку є формування комунікацій з споживачами шляхом його страхової освіти через засоби масової інформації, а також вдосконалення страхових продуктів. ринку в цілому багато в чому залежатиме від розвитку роздрібного страхування. Компанії, які вже зараз почали вибудовувати агентську мережу, володіють безперечною конкурентною перевагою. Основні функції, які виконує обізнаний

страховий агент, – це реклама страховика, інформування та консультування страховика.

Першочерговими завданнями для оптимізації розвитку майнового страхування в Україні мають стати:

1) з метою усунення причин можливості низької якості страхових послуг є потреба насамперед у розробці та затвердженні Національним банком, Уповноваженим органом та Фондом державного майна України національного стандарту визначення ліквідної вартості заставного майна (майнових прав), та вартості майна з метою страхування;

2) щоб страховий ринок функціонував стабільно, а страховики були спроможні виконувати свої зобов'язання перед страхувальниками, а також щоб була належна керованість страхового підприємництва, недостатньо вдосконалювати лише законодавство, що регулює грошовий ринок. Необхідно розробляти і впроваджувати систему кодексів, та створення сукупності

законодавчих актів, які б охоплювали усі сектори ринкової економіки, сприяли упорядкуванню взаємовідносин між суб'єктами ринку на всіх фазах процесу відтворення;

3) підвищення ефективності страхової діяльності можливе лише шляхом проведення ефективної державної політики, направленої на регулювання страхового ринку в Україні.

3.3. Страхування відповідальності як інститут фінансового права

Страхування відповідальності є однією з найскладніших галузей страхової діяльності. Воно виникло і це на початку 20х років XIX ст., а в Україні найбільшого розвитку набуло на початку 90-х років XX ст.

За економічним змістом страхування відповідальності відіграє подвійну роль: з одного боку – захищає майнові інтереси самого страхувальника, а з другого – потерпілого (третьої особи) на випадок неплатоспроможності того, хто завдав збиток [110].

В основу страхових відносин при страхуванні відповідальності покладено норми вітчизняного та міжнародного права, які закріплені у Законах України та постановах Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, розпорядженнях уряду України, міжнародних конвенціях та угодах. Цивільним кодексом України передбачена відповідальність особи, яка завдала шкоди життю, здоров'ю і майну третьої особи. Законом України "Про страхування"

(2001) визначено об'єкт страхування відповідальності, яким можуть бути майнові інтереси, пов'язані з відшкодуванням страхувальником заподіяної ним шкоди особі або її майну, а також шкоди, заподіяної юридичній особі.

Для страхування становлять інтерес такі види відповідальності:

- адміністративна;
- цивільна;
- матеріальна.

Адміністративна відповідальність – це одна з форм юридичної відповідальності громадян і посадових осіб за здійснення ними адміністративного правопорушення.

Матеріальна відповідальність – це обов'язок працівника відшкодувати збитки, завдані ним підприємству своїми явно протиправними діями, згідно з порядком, установленим трудовим законодавством [185].

Цивільна (цивільно-правова) відповідальність як один із видів юридичної відповідальності суб'єктів господарювання – це встановлені нормами цивільного та господарського права юридичні наслідки за невиконання або неналежне виконання особою передбачених правом обов'язків, що пов'язано з порушенням суб'єктивних прав іншої особи.

Цивільно-правова відповідальність за порушення зобов'язань або заподіяння шкоди настає за таких умов:

- 1) протиправної поведінки боржника або особи, що заподіяла шкоду;
- 2) наявності збитків або шкоди;
- 3) причинного зв'язку між протиправною поведінкою й настанням шкоди;
- 4) вини боржника або особи, що заподіяла шкоду.

Оскільки при страхуванні відповідальності захищаються не тільки майнові інтереси потерпілої особи, але й майнові інтереси особи, яка заподіяла шкоду, то для притягнення до відповідальності такої особи і визнання факту страхової події необхідними є наявність її вини або визнання того, що її відповідальність настає незалежно від вини.

У цивільному праві діє так званий принцип генерального делікту, згідно з яким сам факт заподіяння шкоди вважається протиправним, якщо заподіювач шкоди не доведе, що мав права на дії, що спричинили шкоду. Протиправна заподіяна шкода підлягає відшкодуванню в усіх випадках. Шкода, спричинена правомірними діями, підлягає відшкодуванню тільки у випадках, передбачених законом [86].

Елементи страхування відповідальності (звільнення від зобов'язань) можна було побачити ще у Стародавньому Римі. Створені там «співтовариства від морських небезпек» брали на себе витрати з викупу членів співтовариства у морських розбійників, тобто звільняли їх від відповідальності щодо внесення викупу за себе або за родичів. У грецькому праві можна також знайти елементи страхування відповідальності. Морські співтовариства сплачували збитки від нещасних випадків, які відбувались з кораблем або вантажем члена співтовариства. Сюди входили також і витрати на рятувальні роботи, які перевищували реальні втрати корабля й вантажу.

У закордонній страховій практиці страхування відповідальності може виступати як самостійний вид або входити до складу автотранспортного та іншого майнового страхування або особистого страхування. В Україні, зазвичай, воно є самостійною галуззю діяльності, що охоплює окремі види страхування відповідальності.

Страхування відповідальності тісно пов'язано з майновим страхуванням, оскільки більшість видів відповідальності передбачає користування або розпоряджання майном. Проте страхування відповідальності відрізняється від майнового страхування тим, що у страхуванні майна об'єктом захисту є заздалегідь визначене майно на заздалегідь визначену суму, а в страхуванні відповідальності – не заздалегідь визначені майнові блага, а кошти страхувальника в цілому.

Страхування відповідальності відрізняється і від особистого страхування, яке проводиться на випадок настання певних подій, пов'язаних із життям, здоров'ям, працездатністю та додатковою пенсією страхувальника. Особисте

страхування – це, зазвичай, страхування суми, а страхування відповідальності – галузь страхування, де об'єктом виступає відповідальність перед третіми особами, яким може бути завдано збитку (шкоди) внаслідок яких-небудь дій або бездіяльності страхувальника, тобто це страхування збитків.

Страхування відповідальності вирізняється особливими рисами, пов'язаними з тим, що:

1) у страхуванні відповідальності завжди беруть участь три сторони: страховик, страхувальник і третя особа, яка є наперед невідомою (рис. 9.1);

2) відшкодування стосується як матеріального збитку, так і шкоди, завданої життю і здоров'ю третіх осіб, яким у силу закону або за рішенням суду здійснюються відповідні виплати, що компенсують понесений збиток. Збитки мають деякі особливості:

- причина – ненавмисні дії страхувальника;
- відповідальність повинна бути визначена законодавчо;
- спричинені третім особам, а не самому страхувальнику.

3) договором, зазвичай, не визначається конкретна страхова сума, а оговорюється тільки верхня межа розміру відшкодування (ліміту відповідальності страховика) [110].

Страхування відповідальності залежно від характеру (виду) відповідальності охоплює дві підгалузі.

По-перше, страхування цивільної відповідальності, яке пов'язане з необхідністю відшкодування збитків за цивільно-правовими відносинами. Воно охоплює такі види.

По-друге, страхування заборгованості, яке пов'язане із борговими зобов'язаннями страхувальника перед третіми особами. Воно охоплює: страхування експортно-імпортних кредитів, страхування товарних кредитів, страхування банківських кредитів та ін., які об'єднуються в систему кредитного страхування.

Страхування відповідальності може здійснюватися в обов'язковій і добровільній формах, перелік видів яких наводиться в ст. 6 і ст. 7 Закону України «Про страхування».

У добровільній формі страхуванню підлягають такі види відповідальності:

- страхування цивільної відповідальності власників наземного транспорту (включаючи відповідальність перевізника);
- страхування відповідальності власників повітряного транспорту (включаючи відповідальність перевізника);
- страхування відповідальності власників водного транспорту (включаючи відповідальність перевізника);
- страхування відповідальності перед третіми особами [79, с. 56].

В обов'язковій формі страхуванню підлягають такі види відповідальності:

- авіаційне страхування цивільної авіації;
- страхування відповідальності морського перевізника та виконавця робіт, пов'язаних з обслуговуванням морського транспорту, щодо відшкодування збитків, завданих пасажиром, багажу, пошти, вантажу, іншим користувачам морського транспорту та третім особам;
- страхування цивільної автовідповідальності власників наземних транспортних засобів;
- страхування цивільної відповідальності оператора ядерної установки за ядерну шкоду, якої може бути заподіяно внаслідок ядерного інциденту;
- страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, якої може бути заподіяно пожежами та аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки, включаючи пожежо- та вибухонебезпечні об'єкти, а також об'єкти, господарська діяльність на яких може призвести до аварій екологічного й санітарно-епідеміологічного характеру;
- страхування цивільної відповідальності інвестора, у тому числі за шкоду, заподіяну довкіллю, здоров'ю людей, за угодою про розподіл продукції, якщо інше не передбачено такою угодою;

- страхування фінансової відповідальності, життя та здоров'я тимчасового адміністратора та ліквідатора фінансової установи;
- страхування відповідальності експортера та особи, яка відповідає за утилізацію (видалення) небезпечних відходів, щодо компенсування шкоди, яку може бути заподіяно здоров'ю людини, власності та навколишньому природному середовищу під час транскордонного перевезення й утилізації (видалення) небезпечних відходів;
- страхування цивільної відповідальності суб'єктів космічної діяльності;
- страхування відповідальності щодо ризиків, пов'язаних з підготовкою до запуску космічної техніки на космодромі, запуском та експлуатацією її в космічному просторі;
- страхування відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів на випадок негативних наслідків перевезення небезпечних вантажів;
- страхування професійної відповідальності осіб, діяльність яких може заподіяти шкоду третім особам, за переліком, установленим Кабінетом Міністрів України;
- страхування відповідальності власників собак (за переліком порід, визначених Кабінетом Міністрів України) щодо шкоди, яку може бути заподіяно третім особам;
- страхування цивільної відповідальності громадян України, що мають у власності чи в іншому законному володінні зброю, за шкоду, якої може бути заподіяно третій особі або її майну внаслідок володіння, зберігання чи використання цієї зброї;
- страхування відповідальності суб'єктів туристичної діяльності за шкоду, заподіяну життю чи здоров'ю туриста або його майну;
- страхування відповідальності морського судновласника;
- страхування ліній електропередач та перетворювального обладнання передавачів електроенергії від пошкодження внаслідок впливу стихійних лих або техногенних катастроф та від протиправних дій третіх осіб;

– страхування відповідальності виробників (постачальників) продукції тваринного походження, ветеринарних препаратів, субстанцій за шкоду, заподіяну третім особам.

3.4. Проблеми правозастосовної діяльності у сфері обов'язкового страхування

Питання щодо змісту правозастосовчої діяльності (а відтак – і змісту поняття правозастосовчої діяльності) не можна вважати вирішеним без попереднього визначення її функцій, оскільки саме в функціях найбільшою мірою знаходить своє вираження зміст цілеспрямованої діяльності. Як зазначає В. Авер'янов, характеризуючи функції управлінської діяльності, «функції слід розуміти як відносно самостійні складові змістудіяльності» [18, с. 52].

У традиційному його розумінні поняттям функція позначається роль, яку певне явище, процес відіграють у контексті певного цілого [53]. У цьому сенсі можна вести мову про соціальне призначення права (роль права в процесі соціальної регуляції) або функції правозастосовчої діяльності в структурі механізму правового регулювання. Правозастосовча діяльність не є самодостатньою, її призначення зумовлене місцем у механізмі правового регулювання й роллю в процесі правової регуляції суспільних відносин. Тому говорити про функції правозастосовчої діяльності не можна безвідносно до того цілого, у структурі чи контексті якого правозастосовча діяльність посідає місце й реалізується. У нашому випадку таким цілим виступає механізм правового регулювання (статичний аспект цілого) та/або процес правової регуляції (динамічний аспект цілого).

На нашу думку, можна виділити такі стадії правового регулювання як соціального страхування та притаманні їм правові засоби: 1. Правотворча стадія, коли відбувається процес формування певних правил чи нормативних моделей поведінки і надання ним загальнообов'язкового характеру. На цій стадії ключовим правовим засобом є норма права, яка фіксує, висловлюючись термінологією С.С. Алексєєва, первинні засоби правового впливу:

зобов'язання, дозволи та заборони. Очевидно, що без розробки, ухвалення й оформлення, тобто надання формальної визначеності нормам права правове регулювання є неможливим. Важливо, щоб законодавець адекватно відчув і з'ясував інтереси та потреби більшості членів суспільства як передумову для того, щоб зафіксувати у нормі права бажану та допустиму з погляду суспільства модель поведінки [104, с. 297].

У сфері обов'язкового страхування передумовою законотворчості, на наш погляд, є потреба створення й підтримання суспільно-корисної та ефективної моделі соціального захисту громадян від дії соціальних ризиків. Окрім відповідного набору правових засобів велике значення набуває спосіб правотворчості. У праві соціального забезпечення нормотворчість відбувається здебільшого в централізованому порядку шляхом прийняття нормативно-правових актів. Навіть у тих сферах, де прийнятною і бажаною є соціально-партнерська (локальна) правотворчість, ситуація принципово не змінюється. У регламентації соціального страхування цей масштаб закладений Основами законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Як зазначено у преамбулі закону Основи відповідно до Конституції України визначають принципи та загальні правові, фінансові й організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян в Україні. Відповідно до ч. 1 ст. 2 Основ законодавство України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування складається з цих Основ і прийнятих відповідно до них законів, інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування. Таким чином, базовий нормативно-правовий акт у сфері соціального страхування не передбачає інших варіантів нормотворчості, окрім централізованої [61, с. 81].

2. Стадія виникнення правовідносин, де загальні статутні права й обов'язки суб'єктів права трансформуються у конкретні суб'єктивні права та юридичні обов'язки учасників правовідносин. На цій стадії правила поведінки,

визначені за допомогою дозволів, приписів і заборон, зафіксовані джерелами права, приводяться в дію за допомогою такого правового інструментарію, як юридичні факти, правовідносини, суб'єктивні права й обов'язки їхніх суб'єктів. Правовідносини – це явище динамічного характеру, а тому вони виникають, змінюються і припиняються у зв'язку із певною сукупністю різних за змістом, але взаємопов'язаних між собою юридичних явищ, тобто юридичних фактів.

Останніми в соціальному забезпеченні називають будь-які конкретні соціальні факти реального життя, які своїми ознаками відповідають моделі певної норми права і в результаті чого здатні за наявності визначених умов породжувати передбачені нормами права соціального забезпечення юридичні наслідки¹².

Основним юридичним наслідком таких фактів слід вважати реалізацію зацікавленим суб'єктом права свого законного інтересу або суб'єктивного права на отримання забезпечення за рахунок суспільних фондів споживання (фактично – бюджетних коштів або коштів соціального страхування).

Слід погодитися з Н.Б. Болотіною в тому, що в основу юридичного механізму соціального захисту покладено категорію соціального ризику, яку автор визначає як подію в житті людини, за якої виникає небезпека втрати матеріальних засобів для задоволення її першочергових (базових потреб), необхідних для збереження і відтворення повноцінного життя як члена людського суспільства [15].

Ці життєві обставини отримують офіційне визнання з боку держави, нормативне закріплення, а тому не можуть бути змінені ні за угодою сторін соціально-забезпечувальних правовідносин, ані на розсуд органу соціального забезпечення. Фундаментальне значення соціальних ризиків полягає в тому, що їхні суспільне існування та істотна шкода, що заподіюється ними, спонукала державу та суспільство створити відповідні механізми соціального захисту. Але їх додатково слід розглядати і як юридичні факти, що утворюють правові підстави виникнення й існування правовідносин соціального забезпечення. Вони запускають дію відповідних норм не автоматично, за фактом свого

настання, а виступають одним зі складників необхідного фактичного складу. Як відомо, вступ певних суб'єктів у правовідносини можливий за власним бажанням суб'єктів права (такий спосіб є активною формою реалізації суб'єктивних прав і юридичних обов'язків) або на основі акту правозастосування (складніший спосіб реалізації прав і обов'язків).

Аналізуючи механізм правового регулювання загального страхування, можна дійти висновку, що він передбачає поєднання двох стадій, які виділяються вченими-теоретиками, а саме: виникнення правовідносин і застосування норми права із виданням акта правозастосування органом соціального забезпечення. Розглянемо цей аспект більш детально.

Виникнення соціально-страхових правовідносин обумовлюється настанням або реалізацією відносно конкретного громадянина того чи іншого соціального ризику, визначеного законом. Останній набуває характеру страхового випадку, з яким пов'язується виникнення правовідносин, і є першим складником необхідного фактичного складу.

Тобто обов'язковим елементом відповідного фактичного складу має бути волевиявлення громадянина, спрямоване до органу соціального страхування. Цим самим у правовідносинах простежуються диспозитивні елементи їх регулювання. Наступним складником є рішення про надання забезпечення на підставі імперативно встановлених правил, які заздалегідь визначають оптимальну модель поведінки органу соціального страхування відносно забезпечуваної особи. Не вдаючись до оцінки ефективності чи оптимальності існуючих нині процедур прийняття рішення щодо надання забезпечення органами соціального страхування, слід відзначити, що роль останніх фактично зводиться до оцінки повноти фактичного складу, зокрема визначення наявності соціального ризику, дотримання умов надання забезпечення й автентичності волі заявника. Таким чином, належні сторонам соціально-страхових правовідносин права й обов'язки можуть бути втілені у життя виключно за допомогою засобів реалізації права.

У цьому контексті слід погодитися з С.О. Сарновською, яка зазначає, що «реалізація суб'єктивних прав, пов'язаних з активною поведінкою уповноваженої особи поза юридичними відносинами, маловірогідна. Акти реалізації юридичних прав і обов'язків ведуть до встановлення юридичних відносин і практично неможливі поза ними» [102]. Оскільки у механізмі правового регулювання соціально-забезпечувальних відносин превалюють імперативні способи впливу на поведінку їхніх учасників, пріоритет серед засобів реалізації права мають акти правозастосування з боку органу соціального страхування (рішення про призначення пенсії, допомоги по безробіттю тощо). Вони підводять підсумок формуванню фактичного складу, що є підставою соціально-забезпечувальних правовідносин. Саме їх видання з наступним виконанням означає, що мета правового регулювання – можливість забезпечення безперешкодного руху інтересів забезпечуваної особи до необхідних цінностей – досягнута.

3. Стадія застосування норм права відповідним компетентним органом (у нашому випадку – органом соціального страхування). Ми наголошуємо на самостійності цієї стадії, зважаючи на значущість акту застосування права, який її характеризує, тому що без правозастосовчої діяльності органу соціального страхування виникнення соціально забезпечувальних відносин не видається можливим. Проте вона існує одночасно з попередньою. Відповідний акт правозастосування має бути вчиненим у межах компетенції органу соціального страхування, яка визначена нормативно. Тим самим обмежується можливість власного розсуду цього органу у встановленні обсягу надання соціального забезпечення, а також у визначенні обґрунтованості звернення особи за отриманням забезпечення. Як справедливо зазначає Г. Кікоть, власний розсуд органів влади (адміністративний розсуд) покликаний легітимним чином забезпечувати вирівнювання інтересів відповідно до (потенційно) консенсуальних уявлень про справедливість з максимальною справедливістю і користю [53, с.111].

Тож відмовити в призначенні застрахованому забезпечення, керуючись виключно власним розсудом, орган соціального страхування не може. Він має уважно дослідити та встановити усі факти, необхідні для реалізації суб'єктивного права, перевірити наявність усіх складників юридичного складу, передбаченого нормою права, а також врахувати будь-які життєві обставини, що можуть вплинути на реалізацію відповідного права особи. Правозастосування органу соціального страхування має дуже важливу умову – попереднє волевиявлення забезпечуваного суб'єкта. Це робить правозастосовний акт не актом владарювання, як це має місце в «класичному» правозастосуванні, де право реалізується незалежно від волі другої сторони відносин (особливо очевидно це у сфері управління), а специфічним «пасивним» актом констатації наявності підстав для виникнення права на соціальне благо. У цьому виявляється загальна ідея соціальної правової держави на відміну від поліцейської, адже будь-яке, в тому числі й природне, право може бути реалізоване не примусово, а тільки за наявності волі людини до цього [54].

Факультативною стадією правового регулювання, що може слідувати безпосередньо за правотворенням, але, як правило, відбувається за наявності певного досвіду застосування норм права, є офіційне тлумачення норм права. Основним правовим засобом на цій стадії є акт тлумачення норм права, а органом, який його приймає, є Конституційний Суд України. Треба відзначити, що рішення цього суду містять не лише правові позиції, але й створюють орієнтири для подальшої правотворчості. Не дарма окремі дослідники пов'язують стадію правотворчості із тлумаченням правових норм, адже останнє дає змогу більш повно з'ясувати зміст правила поведінки, окресленого законом.

Особливе нормотворче значення рішень Конституційного Суду базується на тому, що вони діють безпосередньо і не вимагають підтвердження з боку будь-яких державних органів. Відповідно до ст. 152 Конституції України закони, інші правові акти або їхні окремі положення, визнані судом неконституційними, втрачають силу з моменту прийняття про це рішення

Конституційним Судом України. Такі акти мають високий ступінь нормативності, визначають орієнтири правотворчості, правозастосування та праворозуміння для парламенту, уряду, інших державних органів і окремих громадян.

Отже, оптимальна модель правозастосовної діяльності обов'язкового страхування передбачає фіксацію у нормі права певної моделі соціального забезпечення та умов його надання, встановлення необхідних юридичних фактів і виникнення на цій підставі соціально-страхових правовідносин з метою реалізації права особи на певний вид забезпечення, а також прийняття органом соціального страхування на підставі волевиявлення застрахованого чи іншої уповноваженої особи правозастосовного акту, спрямованого на фактичне забезпечення громадянина тим чи іншим благом.

ВИСНОВКИ

Таким чином у ході нашого дослідження фінансово-правових засад страхування ми дійшли наступних висновків:

1. основний сутнісний зміст поняття «страхування» можна розкрити за умови характеристики основних його аспектів, а саме соціально-економічного, фінансового та юридичного. Дефініція поняття «страхування» включає в себе, перш за все, усталене та чітке уявлення цієї категорії, що регулюється нормами приватного та публічного права. Глибокий аналіз сутнісних та змістових характеристик поняття страхування дав змогу вперше визначити, що з точки зору фінансового права, страхування репрезентує собою сукупність фінансово-правових норм, що регулюють систему відносин із формування цільових державних фондів грошових коштів, призначених для відшкодування збитків, завданих внаслідок реалізації певних страхових ризиків (соціального, природного, техногенного та іншого характеру), передбачених законом та (або) договором, шляхом розкладки суми збитків між учасниками формування цих фондів.

2. Проаналізувавши вітчизняне законодавство зазначимо, що воно воно характеризується єдністю функціонального призначення комплексу нормативних актів і об'єкта законодавчого регулювання та суперечністю методів правового регулювання. Публічно-правове регулювання, як невід'ємний елемент суспільного розвитку, має свої національні особливості, що зумовлені історичним розвитком вітчизняного страхового законодавства, яке формувалося під впливом єдиної радянської фінансової системи. На сучасному етапі вагомий вплив на національне страхове законодавство здійснюють зовнішньополітичні інтеграційні процеси, основним чином про європейського вектору. Вибір організаційної системи фінансово-правового регулювання у сфері страхування залежить від загальних принципів функціонування державної влади та системи виконавчої влади.

3. Держава за допомогою фінансових відносин чинить вплив на процеси нагромадження та використання страхового капіталу. Через правові норми вона прагне організувати і врегулювати їх належним чином, додає їм відповідної форми і певного змісту, в результаті чого значне коло цих відносин набуває ознак фінансово-правових. Фінансові правовідносини у галузі страхування – це врегульовані нормами фінансового права економічні відносини, що виникають, змінюються і припиняються в процесі мобілізації, розподілу, перерозподілу й використання централізованих і децентралізованих страхових фондів коштів з метою виконання завдань і функцій держави.

4. У фінансових правовідносинах страхової галузі права й обов'язки, що належать конкретному суб'єкту, їх характер, природа й особливості обумовлюються і визначаються насамперед спрямованістю дій таких суб'єктів у тому чи іншому напрямку фінансової діяльності держави – мобілізації, розподілі, перерозподілі й використанні страхових фондів коштів. Це дає підставу Кожна держава в процесі здійснення своїх функцій намагається досягти певних результатів. Важливими постають питання мобілізації всіх механізмів, у тому числі фінансових, за допомогою яких держава вирішувала б чисельні складні завдання в контексті реалізації конституційної догми щодо

побудови соціальної держави в Україні. Страхова діяльність є важливою складовою державної політики, яка, з одного боку, може допомогти державі знайти шляхи залучення необхідних фінансових ресурсів в економіку країни, з іншого – забезпечити багатосторонній захист фізичних та юридичних осіб, у тому числі державно значимих, від певних негативних факторів, що останнім часом активно поширюються у світі. Таким чином, страхування є функцією превентивної діяльності держави.

Загалом підсумуємо, що на сучасному етапі розвитку ринку страхових послуг в Україні, який передбачає його поступову інтеграцію до міжнародного ринку страхування, до основних напрямів державного регулювання страхової діяльності слід віднести такі: приведення вітчизняного страхового законодавства у відповідність до міжнародних стандартів; удосконалення системи контролю за діяльністю учасників ринку страхових послуг; введення податкових стимулів для розвитку страхування життя та пенсійного страхування; розроблення механізмів залучення в інвестиційний процес тимчасово вільних коштів страхових компаній; запровадження ефективної системи інформування потенційних споживачів страхових послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова А. А. Эффективность механизма правового регулирования: Дис. ...канд. юрид. наук. – Красноярск, 2006. – С. 8-13
2. Алексеев С. С. Право: азбука – теория – философия: Опыт комплексного исследования. – М.: Статут, 2013. – 365 с.
3. Андреева Л. А. Правовое регулирование страхования за рубежом (сравнительный анализ) [Электронный ресурс] / Л. А. Андреева. – Режим доступа: <http://sibac.info/14887>
4. Бабич Л. Оптимізаційна модель фінансового механізму соціального страхування України / Л. Бабич, Л. Васечко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 1 (91). – С. 158-170.
5. Базилевич В. Д., Базилевич К. С. Основы страхования. Навч. пос. – К.: «Знання». – 2014. – 144 с.
6. Базилевич В. Державні фінанси: [навч. посібник] / В. Базилевич, Л. Баластрік; за заг. ред. В. Базилевича. – К.: Атіка, 2013. – 368 с.

7. Базилевич В.Д. Страхова справа : монографія / В.Д. Базилевич, К.С. Базилевич. – 6-те вид. – К. : Знання, 2008. – С. 29.
8. Баклан О.В. Контрольно-наглядова діяльність та адміністративний примус в сфері охорони праці (на матеріалах підрозділів державного нагляду за охороною праці Головного штабу МВС України) : Дис. ... канд.. юрид. Наук. – К.: Право, 2012. – 234 с.
9. Бактимирова З. З. Безопасность в концепции развития человека/ З. З. Бактимирова // Общественные науки и современность. – 2016. – № 6. – С. 135-142.
10. Бардашевська А. Недоліки функціонування механізму соціального забезпечення / А. Бардашевська // Економічний аналіз: збірник наукових праць / за ред. С. Шкарабан. – Тернопіль: Економічна думка, 2011. – Вип. 9. – Ч. 1. – С. 32-35.
11. Бекерська Д. А. та ін. Фінансове право: навч. посіб. / Д. А. Бекерська, Л. К. Воронова, І. Б. Заверуха, Н. К. Ісаєва [та ін.]; за ред. Л. К. Воронова – К. : Вентурі, 1998. – 383 с.
12. Біленчук Д. П. Страхове право України / Д. П. Біленчук, П. Д. Біленчук, О. М. Залетів, Н. І. Клименко. – К. : Атіка, 1999. – 367 с.
13. Блащук Т. В. Цивільно-правове регулювання особистого страхування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2003. – 255 с.
14. Бойко О. С. Зміст майнового страхування в Україні – [Електронний ресурс]. – URL: <http://nbuv.gov.ua/>
15. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту України: Навч. посіб. – К.: Знання, 2015. – 265 с.
16. Борзило Е. Основы финансового права в области страхования в Российской Федерации (антимонопольное законодательство) // Страховое право. – 2016. – № 2. – С. 57-59

17. Бортнік С. В. Нагляд у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування / С. В. Бортнік // Державне управління: удосконалення та розвиток – 2011. – №. 3. – С. 1-4 (ПУНКТ 2.3)
18. Бочаров Д. О. Правозастосовча діяльність: поняття, функції та форми: проблемні лекції. – Дніпропетровськ: АМСУ, 2016. – 73 с (ПУНКТ 3.4)
19. Варламов Д. Н. Принцип наивысшего доверия в страховом праве Англии / Д. Н. Варламов // Страховое дело. – 2016. – № 8. – С. 37-40.
20. Васечко Л. Структурні компоненти фінансового механізму соціального страхування / Л. Васечко // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. – 2011. – № 4. – С. 139-144.
21. Васечко Л. Фінансовий механізм соціального страхування в Україні: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Л. Васечко. – Ірпінь, 2010. – 21 с.
22. Вікнянська А. О. Схема фінансового механізму соціального страхування / А. О. Вікнянська // Глобальні та національні проблеми економіки – 2016. – Вип. 11. – С. 668-672 (ПУНКТ 2.2)
23. Вінник О. М. Господарські товариства і виробничі кооперативи: правове становище / О. М. Вінник – К. : Знання, 2008. – 308 с.
24. Воблый К. Г. Основы экономики страхования / К. Г. Воблый. – 2-е изд. – К. : Коопстрах, 1923. – С. 17.
25. Вовчак О. Д. Страхова справа: підручник / О. Д. Вовчак – К. : Знання, 2016. – 391 с.
26. Воронова Л. К., Бекерська Д. А. Фінансове право / Л. К. Воронова – К.: Право, 2008. – 250 с.
27. Гаманков Д. Реформування державного нагляду на страхових ринках: сучасні тенденції / Д. Гаманков // Ринок цінних паперів України. – 2012. – № 8. – С. 87-91.

28. Гаращук В. М. Теоретико-правові проблеми контролю та нагляду у державному управлінні : дис.. д-ра юрид. наук. : 12.00.07 / Гаращук Володимир Миколайович. – Х.: Кредо, 2016 – 409 с.
29. Гражданское право: учеб. / под. ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М. : ПБЮЛ Л. В. Рожников, 2000. – Т. 2. – 856 с.
30. Гребенщиков Э. М. Страховой бизнес Японии – радикальная реорганизация / Э. М. Гребенщиков // Мировая экономика и международные отношения. – 2012. – № 3. – С. 91 - 101.
31. Гурвичуте Х. О. Договор имущественного страхования в Советском гражданском праве: Автореф. дис... канд. юрид. наук. – М., 1954. – 15 с.
32. Гутко Л.М. Досвід провідних країн світу у галузі страхування / Л. М. Гутко // Економіка. Фінанси. Право. – 2015. – № 11. – С. 22-24.
33. Дегтяр А. Міжнародний досвід надання страхових послуг та регулювання страхової діяльності / А. Дегтяр, Р. Соболев // Публічне управління: теорія і практика. – 2011. – № 4(8). – С. 88-93.
34. Дегтяр А. Міжнародний досвід надання страхових послуг та регулювання / А. Дегтяр // Держава і ринок. – 2015. – №. 4. – С. 88-93
35. Дмитрик О. О. Зміст та класифікація фінансових правовідносин: Дис... канд. юрид. наук. – Х., 2013. – 187 с.
36. Елкин М.А. Система правового регулирования страхования в Российской Федерации: финансово-правовой аспект: Дис... канд. юрид. наук. – М., 2003. – 178 с.
37. Ефимов С. Л. Экономика и страхование: энциклопедический словарь. – М. : Церих-Пэл, 1996. – 286 с.
38. Жук О. О. Зарубіжний досвід у сфері страхування та можливості його використання / О. О. Жук // Зарубіжне право. – 2014. – №.3. – С. 215-218 (ПУНКТ 1.4)
39. Журнал про страхування та перестраховування в Україні - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forinsurer.com/>

40. Загальна теорія держави і права: Підручн. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. – Х.: Право, 2017. – С. 220-223.
41. Закон України Про внесення змін до деяких законів України щодо добровільної сплати єдиного внеску. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/184-18>
42. Закон України. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Редакція від 17.10.2013. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>
43. Заруба О. Д. Страхова справа: підруч. / О. Д. Заруба – К. : Знання, 2014. – 254 с.
44. Захаров Д. В. Социальный страховой риск / Д. В. Захаров // Вестник государственного социального страхования. – 2016.– № 2.– С. 56-61.
45. Звіти про основні показники розвитку страхового ринку України та світу за 2015-2017 рр. – Режим доступу до інформації: – [http:// www.dfp.org.ua](http://www.dfp.org.ua)
46. Зинченко С. А. Юридические факты в механизме правового регулирования. – М.: Волтерс Клувер, 2017. – С. 8-9.
47. Історичний аспект процесу виникнення та формування соціального забезпечення [Електронний Ресурс]. – Режим доступу: <http://socadver.org.ua/storichnyy-aspekt-protsesuviniknennya-ta-formuvannya-sotsialnogo-zabezpechennya>.
48. Калюжний Р. А. Державно-правове регулювання страхування у сфері зовнішньоекономічної діяльності / Р. А. Калюжний, Л. В. Андрущенко, І. Г. Андрущенко. – К.: «МП Леся», 2012. – 184 с.
49. Карасева М. В., Крохина Ю.А. Финансовое право. – М., 2003. – 288 с.
50. Карасева М.В. Финансовое правоотношение. – М., 2001. – 288 с.

51. Картамишева О. Є. Адміністративно-правове регулювання небанківських фінансових установ в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О. Є. Картамишева. – Донецьк, 2009. – 189 с.
52. Кириленко В. Складові елементи структури фінансового механізму державного управління / В. Кириленко // Наука молода: збірник наукових праць молодих вчених Тернопільського національного економічного університету / гол. ред. Б. Адамик. – Тернопіль: Економічна думка, 2008. – Вип. 9. – С. 23-30.
53. Кікоть Г. Юридичні факти в механізмі правового регулювання: проблеми теорії // Право України. – 2015. – № 7. – С. 111-114
54. Кінащук Л. // Підприємництво, господарство та право. – 2001. – № 9, 10; 2002. – № 2.
55. Кінащук Л. Л. Страхове право : підручник / Л. Л. Кінащук. – К. : Атіка, 2017. – 256 с.
56. Коваль О.П. Удосконалення системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні / О.П. Коваль// Стратегічні пріоритети. – 2013. – № 3(28).– С. 51-58.
57. Колесніков Ю. А. Страхове право як підгалузь фінансового права // Проблеми фінансового права: Зб. наук. праць. – Чернівці, 1996. – Вип. 2. – С. 228.
58. Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення. Міжнародна організація праці. Класифікація від 28.06.1952 № 102. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_011
59. Конституція України від 28 червня 1996 р. – К.: Преса України, 1997. – 64 с.
60. Координація соціального забезпечення: комплексний посібник для України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---srobudapest/documents/publication/wcms_189518.pdf

61. Красовська В. Г. Механізм правового регулювання як система правових засобів // Держава і право. Юридичні і політичні науки / Ін-т держави і права НАН України. – К., 2009. – Вип. 43. – С. 81.
62. Кривицький Ю. Теоретико-методологічні основи розуміння механізму правового регулювання // Підприємництво, госп-во і право. – 2009. – № 10. – С. 22-25.
63. Кривицький Ю.В. Механізм правового регулювання в сучасній теорії права // Часопис Київ. ун-ту права. – 2009. – № 4. – С. 76-78.
64. Кузьменко О. Г. Страховий ринок України: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку / О. Г. Кузьменко // Молодий вчений. – 2014. – № 12 (15) – С. 171-174.
65. Лібанова Е. Соціальні проблеми і соціальні важелі конкурентоспроможності Української економіки / Е. Лібанова // Демографія та соціальна економіка. – 2017. – № 2 (10). – С. 5-19.
66. Лондар С. Фінанси: [навч. посібник для студ. вищих навч. закладів] / С. Лондар, О. Тимошенко. – Вінниця: Нова Книга, 2009. – 384 с.
67. Маврин С. П. О роли метода правового регулирования в структурировании и развитии позитивного права // Правоведение. – 2016. – № 1. – С. 214-216.
68. Макарова Ю. Финансовое право в области страхования / / Страхование право. – 2015. – № 2. – С. 54-58
69. Мамедов А. А. Административно-правовое регулирование коммерческого страхования в развитых странах / А. А. Мамедов // Административное право и процесс. – 2015. – № 3. – С. 57-63.
70. Мамедов А. А. Финансово-правовое регулирование страховой деятельности // А. А. Мамедов – М. : Юриспруденция, 2014. – 144 с.
71. Мамедов А. А. Финансовые правоотношения в сфере страхования // Юрист. – 2013. – № 12. – С. 34-35.
72. Марценюк-Розарьонова О. В. Майнове страхування, його особливості, значимість та перспективи розвитку / О. В. Марценюк-

Розарьонова // Збірник наукових праць ВНАУ. – 2013. – №. 4. – С. 130-137 (ПУНКТ 3.2)

73. Міністерство соціальної політики України. Річний звіт 2013. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/category?cat_id=35657/

74. Надрага В. І. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування як механізм компенсації соціальних ризиків) / В. І. Надрага // Демографія та соціальна економіка. – 2014. – №. 1. – С. 145-157 (ПУНКТ 2.1)

75. НБУ хоче стати мегарегулятором фінансового ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uris-c.com.ua/2014/06/12/>

76. Нестеренко Н. Сутність та структура фінансового механізму підприємства / Н. Нестеренко, В. Немченко // Вісник Київського інституту бізнесу та технологій: збірник наукових праць. – К.: КІБіТ, 2017. – Вип. 15. – С. 62-64.

77. Новицкий И. Б. Римское право / И.Б. Новицкий. – М. : Зерцало, 1998. – С. 16.

78. Новосельська Л. Напрями вдосконалення системи загальнообов'язкового соціального страхування / Л. Новосельська, М. Оліярник // Науковий вісник НЛТУ України: збірник науково-технічних праць. – Львів: РВВ НЛТУ України, 2006. – № 16. – С. 438-441.

79. Опарін В. Фінанси (загальна теорія): [навч. посібник] / В. Опарін. – К: КНЕУ, 2007. – 240 с.

80. Осадець С. С. Страхування: підруч. / С. С. Осадець, Т. М. Артюх, В. Л. Бабко, Т. В. Бабко, А. В. Бушанський. – К. : КНЕУ, 2002. – 599 с.

81. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Редакція від 11.08.2013. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/16/98-вр>

82. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14.01.98 р. №16/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 23. – Ст. 121.

83. Панова Е.А. Юридическая ответственность за нарушение водного законодательства в России : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 – «Природоресурсное право; Аграрное право; Экологическое право» / Е.А. Панова. – М., 2013 – 28 с.

84. Пацурія Н. Б. Правове регулювання страхової справи в Україні (організаційний момент): Дис... канд. юрид. наук. – К., 2000. – 217 с.

85. Пенсійний фонд України прозвітував про виконання бюджету у 2017 році. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/publish/article?art_id=215092&cat_id=122125

86. Підсумки діяльності страхових компаній за перше півріччя 2016 року - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua>

87. Погайдак О. Організаційно-економічний механізм соціального страхування (на випадок тимчасової втрати працездатності): автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.07 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка та політика» / О. Погайдак. – К., 2010. – 22 с.

88. Право социального обеспечения: Учебник / Е. Н. Доброхотова, Т. В. Иванкина, М. Ю. Лаврикова и др.; Под. ред. М. В. Филипповой. – М.: Юрист, 2016. – С. 68-72

89. Правове регулювання страхової діяльності / За редакцією О. П. Гетманець, О.М. Шуміла. – К.:Архе, 2015. – 324 с. (ПУНКТ 1.2)

90. Про збір та облік єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне страхування: Закон України від 8 липня 2010 р. № 2464-VI // Голос України. – 2010. – № 171 (4971). – С. 4-11.

91. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів від 1 липня 2004 р. / / Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 1. – Ст. 1.

92. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : закон України від 5 квітня 2007 р. № 877-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – №29. – Ст.1.

93. Про страхування : закон України : від 7 берез. 1996 р. № 85/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 18. – Ст. 78.
94. Райхер В. К. Общественно-исторические типы страхования / В.К. Райхер. – М. : Изд-во Академии наук СССР, 1947. – С. 30.
95. Регламент Ради про застосування схем соціального забезпечення щодо осіб, що працюють за наймом, та їхніх сімей під час пересування в межах Співтовариства № 1408/71 (ЄЕС). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ukraine.uapravo.net/data/base65/ukr65728.htm>
96. Рейтман Л. И. Личное страхование при социализме / Л. И. Рейтман – М. : Финансы и статистика, 1982. – 142 с.
97. Рукала Р. Шляхи розвитку страхових ринків країн Східної Європи / Р. Рукала // Страхова справа. – 2014. – № 3. – С. 40-42.
98. Ровинский Е.А. Основные вопросы теории финансового права / Е. А. Ровинский – М.: Наука, 1961. – 235 с.
99. Романенко О. Фінанси: [підручник] / О. Романенко. – 4-те вид. – К.: Центр навчальної літератури, 2009. – 312 с.
100. Рубцов Б. Б. Финансовый рынок Германии [Електронний ресурс] / Б. Б. Рубцов // Национальный расчётный депозитарий. – Режим доступу: <http://www.globfin.ru/articles/finsyst/german.htm>
101. Савченко Н. Формування та використання фінансових ресурсів системи соціального страхування України / Н. Савченко // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2010. – Вип. 1. – С. 110-118.
102. Сарновська С.О. Механізм правового регулювання та його подвійне тлумачення // Бюл. М-ва юстиції України. – 2014. – № 12. – С. 47.
103. Сидорчук А. Проблеми формування фінансових ресурсів державного соціального страхування в Україні / А. Сидорчук // Фінансова система України: збірник наукових праць. – Острого: Острозька академія, 2010. – Вип. 13. – С. 251-262.

104. Сільченко С. О. Механізм правового регулювання соціального страхування: теоретичні аспекти – Держава і право. – Вип. 56. – С. 294-300 (ПУНКТ 3.4.297-300)
105. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник. – К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. – С. 263–264.
106. Смірнов С. Вплив фінансового механізму на соціально-економічний розвиток регіональної економічної системи / С. Смірнов, М. Корнєєв // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». – 2008. – № 2. – С. 37-42.
107. Сташків Б. І. Юридичні факти в праві соціального забезпечення: Монографія. – Чернігів: Ред.-видавн. комплекс «Деснянська правда», 2008. – С. 37-40
108. Степанова Т. В. Страхование право Украины: Конспект лекций / Т. В. Степанова. - 3-е изд., перераб. и доп. - Одесса : Студия «Негоциант», 2017. – 82 с.
109. Страхове право України : підруч. для вищ. навч. закл. / за ред. проф. П. Д. Біленчука і президента Ліги страхових організацій України О. Ф. Філонюка. – К. : Атіка, 2009. – 368 с.
110. Страхування відповідальності як інститут фінансового права. – Електронний ресурс. – URL: https://pidruchniki.com/17910211/strahova_sprava/strahuvannya_vidpovidalnosti
111. Студеникина М. С. Государственный контроль и применение административной ответственности как формы государственного регулирования экономическими процессами / М. С. Студеникина // Административно-правовое регулирование экономических отношений. – М. : Юрист, 2011. – С. 41-44.
112. Субачов І.І. Розвиток страхового ринку в Україні як фактору фінансової стабільності економіки // Фінанси України. – 2010. – № 11. – С. 34-38
113. Суворов Д.В. Становление страхования / Д.В. Суворов // Финансы. – 1997. – № 12. – С. 52.

114. Теория государства и права: Курс лекций / М. И. Байтин, Ф. А. Григорьев, И. М. Зайцев и др.; Под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. – М.: Юрист, 2013. – С. 626-632.

115. Тимчишена Н. Шляхи вдосконалення фінансового механізму державного управління у сфері соціального захисту / Н. Тимчишена // Державне будівництво: електронне наукове фахове видання. – Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2012. – Вип. 1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2012-1/doc/5/06.pdf>.

116. Ткаченко Л.Г. Інформаційні можливості Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування/ Л.Г. Ткаченко// Статистика України. – 2012. – №1.– С.59-62.

117. Турбина К. Е. Тенденция развития мирового рынка страхования / К. Е. Турбина. – М. : АНКЛ, 2016. – 320 с.

118. Указ Президента України «Про Концепцію дальшого реформування оплати праці в Україні». – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1375/2000>

119. Філонюк О. Ф. Залучення іноземних інвестицій на страховий ринок України / О. Ф. Філонюк. – Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, 2017р. – №77. – С. 96-100.

120. Фінанси: [підручник] / [С. Юрій, В. Федосов, Л. Алексеєнко та ін.]; за ред. С. Юрія, В. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с.

121. Фінанси: курс для фінансистів: [навч. посібник] / [В. Оспіщев, О. Близнюк, Л. Лачкова та ін.]; за ред. В. Оспіщева. – К.: Знання, 2008. – 567 с.

122. Фінансове право : підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки та О. П. Гетманець ; Ю. М. Жорнокуй, О. В. Кашкарьова, Т. В. Колесник та інші. – Х. : Екограф, 2015 – 500 с. (ПУНКТ 3.1)

123. Химичева Н. И. Финансовое право / Н. И. Химичева – М., 2011. – 300 с.

124. Цышкин С. Д. Финансово-правовые институты, их роль в совершенствовании финансовой деятельности советского государства. – М., 1983.
125. Шапенко Л. О. Міжнародний досвід адміністративно-правового регулювання страхування у сфері інноваційно-інвестиційної діяльності / Юридичний вісник – Вип. 3 (36) 2015. – С. 84-89 (ПУНКТ 1. 4.)
126. Шахов В. В. Введение в страхование / В. В. Шахов – М.: Логос, 2015. – 234 с.
127. Шевчук О. Сутність страхування як інституту фінансового права / О. Шевчук // Актуальні проблеми правознавства. – Вип. 4 (12). – 2017. – С. 159-163 (ПУНК 1.1)
128. Шоломицкий А.Г. Теория риска. Выбор при неопределенности и моделирование риска / А.Г. Шоломицкий. – М.: Изд. Дом ГУ ВШЭ, 2015.– 400 с.
129. Юрах В. М. Фінансові правовідносини в галузі страхування / В. М. Юрах // Актуальні проблеми держави і права. – 2016. – №. 4. – С. 298-302 (ПУНК 1.3)
130. Юрій С. Соціальне страхування: [підручник] / С. Юрій, М. Шаварина, Н. Шаманська. – К.: Кондор, 2004. – 464 с.
131. Яворська Т. В. Страхові послуги : навч. посіб. / Т. В. Яворська. – К. : Знання, 2008. – 350 с.
132. Яковчук М. Ю. Адміністративно-правове регулювання страхової діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / М. Ю. Яковчук; Нац. ун-т держ. податк. служби України. – Ірпінь, 2009. – 219 с.
133. Янишен В. П. Поняття та ознаки страхових правовідносин в Україні: Автореф. дис... канд. юрид. наук. – Х., 1997. – 18 с.
134. Libanova E. Harmonization of Social and Economic Development and Aging. Which Approaches Work in Ukraine? / E.Libanova // Демографія та соціальна економіка. – 2012. – №2 (18). – С 5-22.

ДОДАТКИ

Додаток А

Схема фінансового механізму соціального страхування

(за Вікнянською А. О.)

